

UNIVERSITATEA „PETRE ANDREI” DIN IAȘI
FACULTATEA DE DREPT

LUCRARE DE LICENȚĂ

Coordonator:

Lect. univ drd. ROXANA-ALINA PETRARU

Absolvent:

ASULTANEI ANICA

-2011-

UNIVERSITATEA „PETRE ANDREI” DIN IAȘI
FACULTATEA DE DREPT

LUCRARE DE LICENȚĂ

Coordonator:

Lect. univ. drd. Roxana Alina Petraru

Absolvent:

Asultanei Anica

**PROTECȚIA DREPTULUI LA VIAȚĂ ÎN JURISPRUDENȚA
C.E.D.O.**

CUPRINS

INTRODUCERE	4
CAPITOLUL I	6
CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA PROTECȚIA DREPTULUI LA VIAȚĂ	6
I.1. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI (10 DECEMBRIE 1948).....	6
I.2. PACTUL INTERNAȚIONAL CU PRIVIRE LA DREPTURILE.....	9
CIVILE ȘI POLITICE	9
I.3. CONVENȚIA PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR	
FUNDAMENTALE (ROMA 4 MAI 1950)	11
I.4. ALTE PACTE ȘI CONVENȚII CARE REGLEMENTEZĂ DREPTUL LA VIAȚĂ	13
CAPITOLUL II	15
CONCEPTUL DE DREPT LA VIAȚĂ. CONȚINUT ȘI DELIMITĂRI.....	15
II.1. CONȚINUTUL DREPTULUI LA VIAȚĂ	15
II.2. FRONTIERELE DREPTULUI LA VIAȚĂ	18
II.3. ASPECTE NOI PRIVIND PEDEAPSA CU MOARTEA, EUTANASIA ȘI AVORTUL.....	21
II.3.1. PEDEAPSA CU MOARTEA	21
II.3.2. EUTANASIA	25
II.3.3. AVORTUL.....	31
(DIN PERSPECTIVA BISERICII ȘI A CODULUI PENAL).....	31
CAPITOLUL III.....	38
CONVENȚIA PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR	
FUNDAMENTALE ȘI PROTECȚIA DREPTULUI LA VIAȚĂ.....	38
III. 1. LIPSIREA INTENȚIONATĂ DE VIAȚĂ.....	40
III. 2. ASPECTELE MATERIALE ALE DREPTULUI LA VIAȚĂ.....	41
III. 3. ASPECTELE PROCEDURALE ALE DREPTULUI LA VIAȚĂ.....	42
III. 4. DISPARIȚII.....	45
III. 5. DREPTUL DE A MURI.....	45
III. 6. ABOLIREA PEDEPSEI CU MOARTEA	46
CAPITOLUL IV	47
JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI CU PRIVIRE LA	
PROTECȚIA DREPTULUI LA VIAȚĂ.....	47
IV.1. ENZILE ÖZDEMİR C. TURCIEI.....	53
IV.2. MCCANN CONTRA REGATULUI UNIT AL MARII BRITANII ȘI IRLANDEI DE NORD....	55
IV.3. NATALLIE EVANS C. MAREA BRITANIE.....	56
IV.4. ORAK C. TURCIA	57
IV.5. MASTROMATTEO C. ITALIA	59
IV.6. PRETTY C. REGATUL UNIT	61
IV.7. GÜLEÇ C. TURCIA	63
IV.8. KEENAN C. REGATUL UNIT.....	64
CONCLUZII	67
BIBLIOGRAFIE	69

INTRODUCERE

Preocupările pentru promovarea și ocrotirea drepturilor și libertăților cetățenești au depășit în timp limitele și granițele tradiționale, ca o consecință firească a evoluției istorice în care omenirea s-a angajat îndeosebi după al doilea Război Mondial, în încercarea de a se pune capăt exploatării și violenței, rasismului și discriminării naționale, inegalității dintre oameni.¹

Principiul respectării drepturilor omului a constituit piatra unghiulară a Consiliului Europei încă de la apariția Consiliului. Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu a apărut dintr-un vid juridic: ea a fost precedată în același timp de Declarația Universală a Drepturilor Omului și de Declarația Americană a Drepturilor și Îndatoririlor Omului.

Convenția prevede în articolul 2 că „Dreptul la viață al oricărei persoane e protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul când infracțiunea este sancționată cu această pedeapsa prin lege”.

În al doilea alineat, Convenția detaliază situația în care nu se aduce atingere dreptului la viață: „moartea nu e considerată ca fiind cauzată cu încălcarea acestui articol în cazul când ea rezultă din recurgerea la forță dovedită absolut necesară:

- a) pentru a se asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale (legitimă apărare);
- b) pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute;
- c) pentru a reprima, conform legii, o revoltă sau o insurecție”.

În ceea ce privește pedeapsa cu moartea, Consiliul Europei a adoptat două Protocoale ce consacră expres și exclusiv aceste probleme. Astfel au apărut Protocoalele 6 și 13 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Dreptul la viață este unul din drepturile fundamentale esențiale și are caracter absolut, nefiind permisă nici o altă derogare de la protecția lui în timp de pace sau de

¹Ion Moraru, „*Drept constituțional și instituții politice*”, Ediția IX, Editura „Lumina Lex”, București, 2001, pag. 168.

război, cu excepția prevederilor expres și limitativ prevăzute de articolul 2. Textul Convenției împreună cu cel al celor două Protocoale, prin care a fost abolită pedeapsa cu moartea, urmărește protecția individului împotriva oricărei suprimări a vieții, impusă în mod arbitrar de către stat

CAPTOLUL I

CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA PROTECȚIA DREPTULUI LA VIAȚĂ

Dreptul la viață este un drept natural al omului. El s-a impus de timpuriu, în sistemul juridic, fiind consacrat încă din primele declarații de drepturi și desigur prin constituție. Este un drept cetățenesc cu care începe inventarul drepturilor omului în cele mai importante acte internaționale din acest domeniu. Cele mai multe astfel de acte au fost adoptate după cel de-al doilea Război Mondial sub egida Organizației Națiunilor Unite. Aceste acte stau la baza întregii construcții internaționale referitoare la drepturile omului. Ele influențează legislațiile naționale ale statelor în această materie, prevederile lor constituind standarde internaționale ale drepturilor omului.

Carta Internațională a Drepturilor Omului este denumirea sub care documentele ONU reunesc principalele acte internaționale referitoare la drepturile omului.

I.1. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI (10 decembrie 1948)

Preocupările pentru promovarea și ocrotirea drepturilor și libertăților cetățenești au depășit în timp limitele și granițele tradiționale, ca o consecință firească a evoluției istorice în care omenirea s-a angajat îndeosebi după al doilea Război Mondial, în încercarea de a se pune capăt exploatării și violenței, rasismului și discriminării naționale, inegalității dintre oameni.²

Teoria nazistă, îndreptată înainte de 1939 împotriva evreilor și a opozanților din interior, s-a extins în primii ani ulteriori declanșării celui de-al doilea Război Mondial în estul Europei pentru ca apoi să pătrundă în toate teritoriile ocupate. În intenția de a face imposibilă repetarea în viitor a unor pactici asemănătoare, numeroase spirite progresiste s-au reunit în efortul de a promova acțiunea pentru instituirea unui sistem internațional de

²Ion Moraru, „*Drept constituțional și instituții politice*”, Ediția IX, Editura "Lumina Lex", București, 2001, pag. 168.

ocrotire a drepturilor omului.³

Astfel, la 26 ianuarie 1942, 26 de state cărora li s-au alăturat ulterior alte 19, au semnat Declarația Universală a Drepturilor Omului, care a pus bazele protecției drepturilor omului, iar împreună cele două Pacte, adoptate ulterior, privind protecția drepturilor civile și politice și privind drepturile sociale, economice și culturale, alcătuiesc ceea ce este generic denumită Carta Internațională a Drepturilor Fundamentale.

Declarația Universală a Drepturilor Omului a dat un sens nou, o forță aparte drepturilor și mai ales, protecției lor juridice. Declarația vorbește de o concepție comună, de un ideal comun și s-a constituit în baza unei instituții juridice de mari dimensiuni, o instituție internațională care s-a dezvoltat asemenea unui fluviu, firav la izvor, dar care a devenit din ce în ce mai tumultos⁴.

Drepturile civile și politice, drepturi inerente persoanei și care îi permit să participe la viața în societate, se întâlnesc cu cele economice, sociale și culturale care țin de sistematizarea materială a individului.

În Declarația Universală a Drepturilor Omului sunt înscrise o serie de principii de mare însemnătate:

- toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi (articolul 1);
- fiecare om se poate prevala de drepturile și libertățile fundamentale, fără deosebire de rasă, culoare, sex, limbă sau religie (articolul 2);
- orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale (articolul 3);
- nimeni nu poate fi ținut în sclavie, nici în servitute (articolul 4);
- nimeni nu poate fi supus la torturi, tratamente și pedepse crude, inumane sau degradante (articolul 5);
- nici o persoană nu poate fi arestată, deținută sau exilată în mod arbitrar (articolul 6);

Dreptul la viață este unul din primele drepturi consacrate prin Declarația Universală

³ T. Drăganu, „Declarațiile de drepturi ale omului și repercursiunile lor în dreptul internațional public”, Editura Lumina Lex, București, 1998, pag. 205.

⁴ I. Moraru, M. Constantinescu, Simina Tănăsescu, Gh. Iancu, „Interpretarea Constituției”, Editura Lumina Lex, București, 2002, pag. 63.

a Drepturilor Omului. În spiritul umanist în care a fost elaborată, Declarația pune accent pe acele drepturi considerate inalienabile și naturale omului. Conform Declarației Universale a Drepturilor Omului, drepturile cele mai naturale ale omului sunt dreptul la viață, libertate și securitatea persoanei.

Se subliniază caracterul esențial al dreptului la viață și faptul că el stă la baza oricărui catalog al drepturilor omului, ca o condiție pentru garantarea tuturor celorlalte.

Dreptul la viață trebuie înțeles în sensul cel mai cuprinzător posibil, deși datorită caracterului obligatoriu, în final, le revine statelor alegerea conținutului pe care îl vor recunoaște acestui drept în ordinea juridică internă a fiecăruia. Scopul Declarației Universale a Drepturilor Omului este ca dreptul la viață să fie consacrat și respectat în ordinea internă a tuturor statelor membre ONU.

Când e vorba de natura juridică a Declarației Universale a Drepturilor Omului, o parte a doctrinei susține că ea a căpătat un caracter obligatoriu și că aceasta constituie o interpretare a Cartei ONU. Se consideră că ea explică în detaliu sensul termenilor „drepturi și libertăți fundamentale” pe care statele membre ONU au acceptat să le respecte atunci când au aderat la Carta, printre care se numără și dreptul la viață.⁵

Alți autori subliniază că principiile Declarației Universale a Drepturilor Omului au fost reluate de numeroase instrumente internaționale, iar referirile care se fac la valoarea juridică a promovării sale sunt tot mai frecvente. Toate acestea atestă faptul că Declarația Universală a Drepturilor Omului a devenit în prezent o componentă a dreptului internațional cutumiar⁶. În acest sens, legiuitorul a introdus chiar în Constituție, în articolul 20, precizarea că „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenești vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu Pactele și celelalte tratate la care România este parte”.

Deși cuprinsă într-un cadru nu întotdeauna sistematic, Declarația are meritul incontestabil de a fi proclamat ca fundamentală o gamă foarte largă de drepturi și libertăți. Din punct de vedere al sferei acestor drepturi și libertăți, Declarația Universală a Drepturilor Omului este mult mai cuprinzătoare și mai complexă decât orice altă declarație de drepturi ale omului elaborată până atunci pe planul legislației interne.

⁵ Ionel Cloșcă și Ion Suceavă, „Tratat de drepturile omului”, Editura Europa Nova, 1995, pag. 65

⁶ Victor Duculescu, „Protecția juridică a drepturilor omului”, Editura Lumina Lex, pag. 67.

Referitor la dreptul la viață, în articolul 3 al Declarației Universale se stipulează: „Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”.

„Declarația - spunea președintele Adunării Generale cu prilejul adoptării sale - nu este decât o primă etapă, căci ea nu este o convenție în virtutea căreia diferitele state ar fi obligate să observe și să aplice drepturile fundamentale ale omului; ea nu prevede nici punerea în execuție; ea reprezintă totuși un progres important în lungul proces de evoluție... Acest document este întărit prin autoritatea pe care i-o dă opinia ansamblului Națiunilor Unite, și milioane de persoane, bărbați, femei și copii din toate părțile lumii caută în ea un ajutor, un ghid și o inspirație”⁷.

Datorită statutului său moral și a importanței juridice și politice dobândite de-a lungul anilor, Declarația Universală a Drepturilor Omului stă alături de Magna Carta, Declarația franceză a drepturilor omului și Declarația de independență a Americii și poate fi considerată Constituția omenirii în materia drepturilor omului.

I.2. PACTUL INTERNAȚIONAL CU PRIVIRE LA DREPTURILE CIVILE ȘI POLITICE

Acest Pact a fost adoptat și deschis spre semnarea Adunării Generale a ONU la 16 decembrie 1966, intrând în vigoare 10 ani mai târziu, la 23 martie 1976. România a ratificat Pactul la 9 decembrie 1974.

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice consacră mai multe drepturi decât Declarația Universală a Drepturilor Omului și cu o specificitate mai mare, partea a treia a Pactului fiind consacrată exclusiv dreptului la viață.

În articolul 6 se stipulează:

1. „Dreptul la viață este inherent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar.”

Pactul conține și reglementări referitoare la pedeapsa cu moartea. Astfel:

2. „În țările în care pedeapsa cu moartea nu a fost abolită, o sentință de condamnare la moarte nu va putea fi pronunțată decât pentru crimele cele mai grave, în

⁷Nations Unies, Activité de L'ONU dans la domaine des droits de l'homme.

conformitate cu legislația în vigoare în momentul în care crima a fost comisă, legislație care nu trebuie să fie în contradicție cu dispozițiile prezentului Pact și nici cu cele ale Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid. Această pedeapsă nu poate fi aplicată decât în virtutea unei hotărâri definitive pronunțată de un tribunal competent.”

3. „Când privarea de viață constituie crimă de genocid, se înțelege că nici o dispoziție din prezentul articol nu autorizează un stat parte la Pact să deroge în vreun fel de la o obligație asumată în virtutea dispozițiilor Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid.”
4. „Orice condamnat la moarte are dreptul de a solicita grațierea sau comutarea pedepsei. Amnistia, grațierea sau comutarea pedepsei cu moartea pot fi acordate în toate cazurile.”
5. „O sentință de condamnare la moarte nu poate fi pronunțată pentru crime comise de persoane sub vârsta de 18 ani și nu poate fi executată împotriva unor femei gravide.”
6. „Nici o dispoziție din prezentul articol nu poate fi invocată pentru a se întârzia sau a se împiedica abolirea pedepsei capitale de către un stat parte la prezentul Pact.”

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice a fost completat cu două Protocoale facultative:

a) Primul Protocol facultativ la Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, intrat în vigoare la 23 martie 1976 și ratificat de România în 1993 oferă persoanelor particulare ce se pretind victime ale unei încălcări a Pactului, posibilitatea de a înainta Comitetului drepturilor omului (organ înființat de Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice) comunicări sau plângeri individuale.

Persoanele particulare pot adresa aceste plângeri Comitetului drepturilor omului, doar dacă au epuizat toate căile interne de recurs (articolul 8). Comitetul drepturilor omului nu va admite acele plângeri ale persoanelor particulare care sunt anonime, care constituie un abuz al dreptului de petiționare sau sunt incompatibile cu dispozițiile Pactului (articolul 3).

Plângerile persoanelor particulare acceptate de Comitet vor fi transmise statelor vizate, care în termen de 6 luni trebuie să dea explicații Comitetului sau, dacă este cazul,

vor comunica măsurile luate pentru remedierea situației (articolul 4).

Comitetul drepturilor omului nu va examina o plângere din partea unei persoane particulare, dacă această plângere este în curs de examinare de o altă instanță internațională.

b) Al doilea Protocol facultativ la Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, vizând abolirea pedepsei cu moartea, adoptat prin rezoluția Adunării Generale a ONU în decembrie 1989, prevede în primul rând că, din momentul în care un stat ratifică Protocolul, nici o persoană aflată sub jurisdicția sa nu va fi executată, iar în al doilea rând, că fiecare stat parte are obligația de a lua măsurile care se impun pentru abolirea pedepsei cu moartea. Acest Protocol facultativ nu admite rezerve la prevederile sale, în afară de cea formulată cu ocazia ratificării sau aderării, prevăzând aplicarea pedepsei cu moartea în urma unei condamnări pentru o crimă, cu caracter militar, de o gravitate extremă, comisă în timp de război.

I.3. CONVENȚIA PENRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE (Roma 4 mai 1950)

Această convenție a fost primul instrument de drept internațional care a organizat apărarea individului în fața propriului stat, garantându-i drepturile și libertățile fundamentale. Ea permite statelor, în anumite condiții, ca obligațiile lor să fie suspendate în caz de război sau de alt pericol care amenință viața națiunii (articolul 15, paragraful 1). Dar chiar în aceste împrejurări nici un stat nu se poate sustrage obligației de a respecta dreptul la viață, de la obligația interzicerii torturii, a sclaviei și neretroactivității legii penale. Dispozițiile Convenției privind dreptul la viață sunt conform, art. 15, „inderogabile”⁸.

Convenția prevede în articolul 2 că „Dreptul la viață al oricărei persoane e protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul când infracțiunea este sancționată cu această pedeapsa prin lege”.

În al doilea alineat, Convenția detaliază situația în care nu se aduce atingere dreptului la viață: „moartea nu e considerată ca fiind cauzată cu încălcarea acestui articol în

⁸Ovidiu Predescu, „Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și implicațiile ei în dreptul penal român”, pag. 79.

cazul când ea rezultă din recurgerea la forță dovedită absolut necesară:

a) pentru a se asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale (legitimă apărare);

b) pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute;

c) pentru a reprima, conform legii, o revoltă sau o insurecție”.

În ceea ce privește pedeapsa cu moartea, Consiliul Europei a adoptat două Protocoale ce consacră expres și exclusiv aceste probleme. Astfel au apărut Protocoalele 6 și 13 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Protocolul 6 prevede abolirea pedepsei cu moartea și că „nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă, nici executat”. Totuși Protocolul admitea unele excepții justificate de circumstanțe excepționale. Un stat poate prevedea în legislația sa pedeapsa cu moartea pentru actele săvârșite în timp de război sau de pericol iminent de război. O asemenea pedeapsă nu va fi aplicată decât în cazurile prevăzute de această legislație și conform dispozițiilor sale. Statul respectiv va comunica Secretariatului General al Consiliului Europei dispozițiile aferente legislației în cauză; nici o derogare de la dispozițiile prezentului protocol în temeiul articolelor 15 și 64 din Convenție nu este îngăduită.

Prin Protocolul 13, încheiat la 3 mai 2002, statele membre ale Consiliului Europei au mers într-o direcție mult mai radicală pe calea eliminării pedepsei cu moartea în orice circumstanțe. Așa cum declara și în preambul, abolirea pedepsei cu moartea se impune pentru că este esențială pentru protecția dreptului la viață, valoare fundamentală într-o societate democratică.

În acest sens Protocolul prevede că „pedeapsa cu moartea va fi abolită. Nimeni nu va putea fi condamnat la o asemenea pedeapsă sau executat”. Spre deosebire de Protocolul 6, Protocolul 13 nu prevede nici un fel de derogări admisibile.

Din ansamblul dispozițiilor enunțate deducem că dreptul la viață este unul din drepturile fundamentale esențiale și are caracter absolut, nefiind permisă nici o altă derogare de la protecția lui în timp de pace sau de război, cu excepția prevederilor expres și limitativ prevăzute de articolul 2. Textul Convenției împreună cu cel al celor două Protocoale, prin care a fost abolită pedeapsa cu moartea, urmărește protecția individului

împotriva oricărei suprimări a vieții, impusă în mod arbitrar de către stat⁹.

Analizând prin coroborare textele dispozițiilor internaționale, observăm următoarele: articolul 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului reglementează dreptul la viață și nu viața însăși ca valoare ce trebuie protejată prin lege; dreptul la viață aparține oricărei persoane fără discriminare; protecția legală a dreptului la viață trebuie asigurată de autoritatea națională și este completată de interzicerea privării vieții în mod intenționat¹⁰.

În determinarea conținutului acestui drept, un rol important l-a jucat jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Trebuie subliniat faptul că jurisprudența acesteia pune în acord textul Convenției, cu evoluțiile sociale din ultimii 55 de ani, ce s-au scurs din momentul elaborării ei.

Având în vedere textul articolului 2, sunt dificil de determinat sensul și limitele pe care Convenția le stabilește pentru dreptul la viață, problemă care apare și în articolul 3 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. Curtea a fost confruntată chiar cu problema definirii vieții și a stabilirii titularilor acesteia, în spețe care au vizat dreptul la viață al fătului sau eutanasia. În final, tot jurisprudența Curții Europene este cea care stabilește dacă dreptul la viață, așa cum este consacrat în Convenție, trebuie înțeles în sens larg sau restrâns.

I.4. ALTE PACTE ȘI CONVENȚII CARE REGLEMENTEZĂ DREPTUL LA VIAȚĂ

Principalul document internațional ce abordează problematica drepturilor omului în regiunea celor două continente americane este Declarația americană a drepturilor și îndatoririlor omului. Declarația a fost adoptată la 2 mai 1948, cu câteva luni înainte de Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu care are de altfel multe în comun. Deși a fost adoptată sub forma unei simple recomandări, statutul său juridic a suferit unele transformări odată cu preluarea dispozițiilor sale în practica Comisiei Internaționale.

⁹ Doina Micu, „Garantarea drepturilor omului în practica CEDO și în Constituția României”, Editura AII Beck, București, 1998, pag. 34.

¹⁰ *Idem*, pag. 36.

În cadrul Convenției sunt prevăzute următoarele drepturi civile și politice:

- dreptul la personalitate juridică,
- dreptul la viață,
- dreptul la tratament uman,
- libertatea de servitute,
- dreptul la libertatea persoanei și altele¹¹.

Conform articolului 4, dreptul la viață este recunoscut oricărei persoane, în principiu, din momentul concepției, acest element constituind o diferență semnificativă față de Convenția Europeană. Convenția Americană prevede, în principiu, două mari restricții ce pot fi aduse dreptului la viață și anume: pedeapsa capitală și restricția ce rezultă din dreptul fiecărui stat de a se autoproteja¹².

În ceea ce privește pedeapsa cu moartea, articolul 4 este foarte detaliat, subliniind în mod restrictiv condițiile în care ea poate fi pronunțată și executată. În primul rând, ea nu poate fi pronunțată decât pentru crimele cele mai grave, în baza unei hotărâri judecătorești definitive și cu respectarea principiului legalității pedepsei. Persoanelor condamnate trebuie să le fie garantat dreptul de a solicita amnistia, grațierea sau comutarea pedepsei. De asemenea se prevede că pedeapsa nu poate fi reintrodusă în țările care au abolit-o și nici nu poate fi lărgit câmpul de aplicare. Niciodată această pedeapsă nu poate fi aplicată în cazul faptelor de natură politică sau a celor conexe. În ceea ce privește execuția, ea nu poate fi pusă în practică în cazul persoanelor sub 18 ani sau peste 60 de ani, și nici în cazul femeilor însărcinate.

Curtea Interamericană a subliniat de mai multe ori că interpretarea acestui articol trebuie să țină seama de scopul său. Curtea susține că articolul 4, deși nu merge atât de departe încât să abolească pedeapsa cu moartea, impune totuși restricții de natură să conducă la abolirea acesteia¹³.

¹¹ Adrian Năstase, „Drepturile omului - religia sfârșitului de secol”, IRDO, București, 1992, pag. 62.

¹² Helene Tigroudja, „La Cour Interaméricaine des Droits de l'homme”, Bruylant, 2003, pag. 185.

¹³ Bianca Selejan, „Protecția europeană a drepturilor omului”, Editura All Beck, București, 2004, pag. 26.

CAPITOLUL II

CONCEPTUL DE DREPT LA VIAȚĂ. CONȚINUT ȘI DELIMITĂRI

II.1. CONȚINUTUL DREPTULUI LA VIAȚĂ

Toate textele moderne în materia drepturilor omului consacră dreptul la viață. Spre deosebire de celelalte texte în domeniu, Convenția americană a drepturilor omului este singura care specifică momentul din care înțelege să recunoască acest drept și anume „în principiu din momentul concepției”¹⁴.

Doctrina¹⁵, atunci când analizează instrumentele esențiale, caracterizează dreptul la viață ca fiind „primul drept substanțial” (material) reglementat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și este garantat oricărei persoane, fiind prevăzute doar anumite situații excepționale în care survenirea morții, ca rezultat al unei acțiuni, să nu constituie o încălcare a acestui drept.

Interpretarea articolului 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului a dat naștere la rândul său, multor dispute cu privire la întinderea acastui drept. Totuși, s-a impus opinia conform căreia Convenția consacră dreptul la viață în sens restrâns, protejând doar viața fizică. De aceea nu trebuie confundat cu dreptul la un anumit nivel de trai, care este un drept economic și social sau cu un drept la dezvoltarea personalității. Ca urmare, o lege care incriminează homosexualitatea nu încalcă dreptul consacrat în articolul 2¹⁶.

Dreptul la viață mai trebuie diferențiat și de dreptul la viață privată (consacrat în articolul 8 al CEDO), doctrina apreciind că în conținutul acestuia intră aproape orice,

¹⁴ Helene Tigroudja, Ioannis K. Panoussis, „*La cour interamericane des droits de l'homme*”, Editura Bruylant, Bruxelles, 2003, pag.195.

¹⁵ C. Bârsan, „*Convenția Europeană a drepturilor omului*” - comentariu pe articole, vol. I - Drepturi și libertăți, Editura All Beck, București, 2005.

¹⁶ Gilbert Guillaume, article 2 în „*J.E. Pettiti, CEDH - commentaire article par article*”, Dallaz, 1995, pag. 148.

implicând în esență dreptul de a trăi așa cum vrea fiecare persoană¹⁷.

Majoritatea doctrinarilor au căzut de acord asupra faptului că, ceea ce se poate garanta prin dreptul la viață este inviolabilitatea vieții fizice, față de orice încercări de a-i aduce atingeri ilicite. Titularul dreptului la viață este individul ca entitate biologică și juridică. Trebuie subliniat faptul că titularul este ființa umană și nu una din ipostazele sale juridice de cetățean străin sau apatrid. Este vorba despre om, indiferent de naționalitate, rasă, limbă, sex sau religie. Protecția acestui drept se întinde din momentul nașterii până în cel al morții.

În virtutea acestui drept, orice atingere adusă vieții este incriminată, iar statul are anumite obligații pentru protejarea acesteia. Chiar și atunci când este vorba de pedeapsa cu moartea, aceasta se poate aplica numai în mod excepțional, în nici un caz arbitrar, și după proceduri clare și riguroase. Acest drept există, deși protecția lui este pusă sub semnul întrebării chiar și în caz de conflict armat.

În lumina Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice, dreptul la viață este un drept suprem, de la care nu sunt permise nici un fel de derogări, nici în timp de pace, nici în timpul unei stări excepționale sau de pericol grav pentru o națiune. În viziunea Comitetului ONU pentru drepturile omului, acest drept nu trebuie interpretat în sens restrâns. Dispozițiile articolului 6 al Pactului nu pot fi înțelese corect dacă sunt interpretate într-o manieră restrictivă, iar protecția acestui drept implică adoptarea de către stat, a unor măsuri restrictive foarte variate.

Comitetul consideră că ar fi de dorit ca statele părți să ia toate măsurile posibile pentru reducerea mortalității infantile și creșterea duratei de viață, în special prin adoptarea unor măsuri menite să elimine malnutriția și epidemiile. Pe de altă parte, un pericol grav la adresa vieții, îl reprezintă dezvoltarea armelor de distrugere în masă. Se consideră că testarea, producerea, deținerea sau comercializarea armelor nucleare reprezintă unul din cele mai mari pericole la adresa dreptului la viață și ar trebui catalogate drept crime împotriva umanității¹⁸. Același Comitet consideră că războiul și

¹⁷ R. Chiriță, „Dreptul constituțional la viață și dreptul penal”, în *Studii Universitatis Babeș Bolyai*, nr. 2/2001, pag. 124.

¹⁸ Henry J. Steiner, Philip Alston, „*International Human Right*”, Editura Oxford University, 2000, pag. 735.

actele de violență colectivă constituie un flagel al umanității, care duce la pierderea a mii de vieți nevinovate în fiecare an. De aceea, statele au ca obligație supremă prevenirea acestor acte, eforturile în acest sens, constituind condiția și garanția majoră a respectării dreptului la viață¹⁹.

S-a pus problema dacă dreptul la viață înseamnă și protecția față de anumite atingeri aduse integrității fizice, dar de natură să pună în pericol viața individului. Această problemă a fost abordată de Comisia Europeană, dar nu a fost tranșată. În principiu, în privința practicilor ca sterilizarea terapeutică neconsimțită, acestea pot fi contrare articolului 2. Dar această opinie a fost criticată pentru că face confuzie între dreptul la viață și dreptul de a da viață și de a procrea²⁰.

În ceea ce privește conținutul acestui drept, unii susțin că ar trebui să existe și un „drept de a muri”. Curtea Europeană s-a pronunțat categoric împotriva unei asemenea posibilități, stabilind că acest drept nu are decât un conținut pozitiv²¹.

În doctrină s-a scris mult despre legătura ce ar trebui să existe între dreptul la viață și dreptul de a te bucura de viață în cele mai bune condiții. Un întreg curent a militat pentru lărgirea considerabilă a înțelesului acestui drept, sau cel puțin pentru a recunoaște un drept separat. Ceea ce se susține că ar intra în componența acestui drept sunt unele elemente pe care alți autori le-ar fi considerat ca drepturi din a treia generație.

Într-o asemenea opinie, dreptul la viață este doar o componentă a unui drept mult mai larg, care ar putea fi numit „dreptul de a trăi”. Tendința este spre un sens mult mai larg și mai cuprinzător, care ar caracteriza dreptul la viață nu numai ca drept de bază pentru toate celelalte drepturi, ci ca o parte integrantă a tuturor drepturilor esențiale pentru dezvoltarea materială, morală, spirituală și mintală a ființei umane, în deplină demnitate. Dreptul la viață nu mai trebuie să rămână o chestiune de supraviețuire fizică ci o problemă de a trăi omenește. Totuși, chiar și în această perspectivă nu este recunoscut un drept de a muri²².

¹⁹ Adoptat de Comitetul ONU pentru drepturile omului, 27 iulie 1982.

²⁰ Gilbert Guillaume, article 2 în „*L. E. Pettiti, CEDH - commentaire article par article*”, Dalloz, 1995, pag. 148.

²¹ CEDO, *Pretty c. Regatul Unit* 2002.

²² Daniel Permont, „*Essais sur le concept de vivre*”, Editura Bruylant, Bruxelles, 1998, pag. 53.

II.2. FRONTIERELE DREPTULUI LA VIAȚĂ

O problemă foarte importantă în ceea ce privește dreptul la viață este determinarea momentului din care aceasta este recunoscută ființei umane. Majoritatea textelor în domeniu nu indică cu precizie acest moment, susținând că acesta este recunoscut „persoanei”. Doctrina și jurisprudența s-au pronunțat în sensul că acest drept implică nașterea. Numai Convenția Interamericană a drepturilor omului indică expres că dreptul la viață este recunoscut din momentul concepției²³.

Cu privire la acest aspect, există state părți la Convenție care incriminează prin legislația lor internă avortul, ca de exemplu Mexicul, dar până acum nici un stat nu a fost condamnat pentru încălcarea acestui drept din cauza unei legislații mai permissive în acest sens. Probabil că dilemele cu care va fi confruntat sistemul interamerican vor apărea în curând.

Frontierele dreptului la viață înseamnă de fapt frontierele vieții înseși. Această problemă poate avea atât o abordare fiziologică, etică, religioasă, cât și juridică. Aici ne referim atât la momentul începutului vieții și la felul în care el este conceput de principalele curente doctrinare și de către jurisprudența organismelor în materie, cât și la sfârșitul acesteia. Aparent simplu, se pare că răspunsul este încă foarte căutat atât de practicieni ai dreptului, de doctrinari, cât și de societate în general.

Prima frontieră a vieții se referă la momentul de început, dar și în această privință lipsesc părerile unanime. Răspunsul la această problemă are consecințe deosebite asupra manipulărilor genetice, al experimentelor pe embrionul uman sau al fertilizării artificiale²⁴.

Embrionul nu este menționat expres de nici o dispoziție a textelor internaționale tradiționale. S-a pus problema și în cazul Convenției Europene a Drepturilor Omului, dacă articolul 2 protejează embrionul, asimilându-l expresiei „orice persoană”. În timpul elaborării articolului, termenul folosit nu a făcut obiectul nici unei dezbateri. Scopul

²³ Helene Tigrudja, Ioannis K. Panoussis, „*La Cour Interamericane des droits de l'homme*”, Editura Bruylant, Bruxelles, 1998, pag. 53.

²⁴ Gh. Scripcaru, „*Introducere în biodrept*”, Editura Lumina Lex, București, 2003, pag. 79.

acestei generalizări era să ofere individului o protecție față de abuzurile comise în timpul celui de-al II-lea Război Mondial. În acest sens nu există o jurisprudență care să ofere un răspuns cert și preferă să lase totul la aprecierea statelor, care în marea lor majoritate acceptă practici ca avortul.

În prima decizie în acest domeniu, fosta Comisie Europeană a ținut să precizeze că sarcina nu vizează numai domeniul vieții private²⁵, deoarece în momentul în care o femeie este însărcinată, viața sa este direct asociată cu fătul care se dezvoltă. Prin această decizie, Comisia părea să recunoască faptul că problema avortului presupune în realitate un conflict de interese, cel al mamei și cel al copilului nenăscut. Mergând mai departe, Comisia a admis că termenul „orice persoană” nu se poate aplica decât după naștere, deoarece limitările acestui drept nu pot viza decât persoane deja născute și nu pot fi aplicate fătului. Dar în unele cazuri rare nu poate fi exclusă aplicarea acestui text și embrionului, ca de exemplu în cazul articolului 6 alineatul 1 privind dreptul la un proces echitabil²⁶.

În consecință, articolul 2 nu poate transforma dreptul la viață într-un drept absolut deoarece protecția mamei nu poate fi disociată de cea a copilului care se va naște. În caz contrar, ar trebui să deducem că avortul este interzis, chiar și atunci când sarcina prezintă un pericol pentru viața mamei. O asemenea concluzie ar transforma viața fătului într-una mai pretențioasă decât cea a mamei, constituindu-se într-o limitare implicită a dreptului la viață al acesteia, neprevăzută însă de articolul 2 alineatul 2. Comisia estimează că o astfel de interpretare ar fi contrară obiectului și scopului Convenției.

În timpul semnării Convenției toate statele părți, cu o singură excepție, permiteau avortul atunci când era absolut necesar salvării vieții mamei și, de atunci, legislațiile naționale privind întreruperea sarcinii au tendința de a se liberaliza.

Hotărârile citate se refereau, însă, doar la prima fază a sarcinii și la avortul terapeutic. În această situație, chiar dacă s-ar recunoaște un drept la viață al fătului, acesta nu ar putea fi decât subsidiar vieții mamei, soluție adoptată și de majoritatea legislațiilor naționale. Datorită ariei restrânse de aplicare a acestei hotărâri, dreptul la viață al fătului

²⁵ CEDO, Bruggemann și Scheuten c. Germaniei, 12 iulie 1977, în D. Bogdan, M. Selegean, „Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența CEDO”, Editura All Beck, 2005, pag. 5.

²⁶ CEDO, X. c. Regatul Unit, 13 mai 1980, cererea nr. 8416/1979. DR. nr. 19.

încă nu își găsește un răspuns clar. Avortul voluntar a făcut obiectul unei alte decizii, în care fosta Comisie Europeană a constatat că în practica statelor există diferențe considerabile. Dacă unele state se pronunță pentru neaplicarea acestui articol fătului, altele susțin o aplicare parțială, iar altele consideră dreptul la viață ca un drept absolut. De aceea, Comisia a admis că în această problemă, statele ar trebui să beneficieze de o putere discreționară²⁷.

Lipsa unei poziții clare a CEDO privind dreptul la viață al fătului și faptul că se admite posibilitatea recunoașterii lui în anumite cazuri rare, a fost criticată de mulți doctrinari²⁸. Astfel în cazul Boso c. Italiei din 5 septembrie 2002, Curtea a exprimat clar principiul că fătul beneficiază de un drept la viață, dar subordonat dreptului la avort al femeii. Însă la scurt timp după, în hotărârea Vo c. Franței din 2004, a stabilit că neincriminarea faptei de suprimare a vieții unui făt anterior nașterii, ca omor, de către legislația penală fracceză, nu constituie o încălcare a dreptului la viață. Pasând un astfel de „prejudiciu” în sfera răspunderii civile delictuale, Curtea a retrogradat de fapt fătul din statutul câștigat în urma hotărârii Boso.

În ceea ce privește cealaltă frontieră a vieții, cel mai adesea se pune problema existenței sau nu a unui „drept de a muri”. Aceasta este disputa cu privire la eutanasiu. Datorită complexității și diversității de argumente teoretice în favoarea sau împotriva acestui drept, precum și a teoriilor care consideră acest presupus drept, ca o componentă fie a dreptului la viață, fie a altui drept, i-am dedicat o secțiune specială pentru a o trata mai pe larg.

²⁷ CEDO, H. c. Norvegiei, 19 mai 1992, în Bianca Selejan-Guțan, Horațiu Alexandru Rusu, „*Jurisprudența CEDO*”, Editura Hamangiu, 2006.

²⁸ CEDO, Open Door Well Woman c. Irlanda, 29 octombrie 1992, în D. Bogdan, M. Selegan, „*Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența CEDO*”, Editura All Beck, 2005, pag.83.

II.3. ASPECTE NOI PRIVIND PEDEAPSA CU MOARTEA, EUTANASIA ȘI AVORTUL

II.3.1. PEDEAPSA CU MOARTEA

Deși protejează valoarea umană supremă, dreptul la viață nu este un drept absolut în dreptul internațional, fiind permise atingeri licite ale acestuia, chiar și în situația când moartea este provocată intenționat. O asemenea atingere excepțională este pedeapsa cu moartea. Multe Constituții care nu consacră expres dreptul la viață, vorbesc totuși de pedeapsa cu moartea. În acest sens putem da ca exemplu Italia, Japonia, India, care consacră un articol acestei pedepse excepționale.

Pedeapsa cu moartea este o formă de pedeapsă folosită de-a lungul istoriei, de către multe societăți. Pe măsură însă ce societățile au evoluat, nu au mai aplicat această pedeapsă, iar în cele din urmă, cel puțin în a doua jumătate a secolului trecut, au abolit-o. În anumite țări a fost interzisă în toate circumstanțele, în altele este permisă în timp de război, iar în țările care mențin această pedeapsă și pe timp de pace, s-a limitat recurgerea la ea doar în cazuri extreme.

Astăzi, pedeapsa capitală a fost abolită în majoritatea statelor lumii, incluzând statele europene, dar și țări ca Namibia, Mozambique sau Angola. În 2000, 108 țări aboliseră de drept sau de facto (nici o execuție nu a mai fost efectuată) pedeapsa capitală²⁹.

Statele Unite ale Americii se numără printre singurele 6 țări care condamnă minorii la moarte, alături de Pakistan, Iran, Nigeria, Arabia Saudită și Yemen, care întregesc această fraternitate. Ceea ce atrage atenția este faptul că Statele Unite sunt singurele care se numără printre statele democratice ale lumii și care asigură desfășurarea unui proces echitabil conform standardelor internaționale. SUA reprezintă cel mai important sistem de drept în care aplicarea pedepsei cu moartea este obișnuită, în care doar 16 state și District of Columbia au abolit-o³⁰.

²⁹ Conform studiilor Amnesty International, în 1993 au avut loc 1831 execuții, 1419 numai în China.

³⁰ Radu Chiriță, „Dreptul constituțional la viață și dreptul penal”, în studii Universitas Babeș Bolyai, nr.

Argumente pro și contra

Principalul argument împotriva acestei pedepse a fost că nu se poate corecta în cazul unei erori judiciare și deseori este aplicată arbitrar în lume. Susținerea pedepsei atrage atenția că este o formă legitimă de pedeapsă în multe din statele lumii, constituind un mijloc fără egal de descurajare a criminalității. De aceea, această pedeapsă răspunde necesităților societății de a combate cele mai grave crime, iar societatea o consideră o formă de acceptare a pedepsei.

Pe de altă parte, dincolo de aspectul impactului pe care această pedeapsă ar avea-o în conștiința publică și, în special, în conștiința anumitor potențiali criminali, contraargumentele se bazează în principiu pe studii și sondaje, care duc la concluzia că *pedeapsa capitală nu are un efect descurajant mai puternic decât cel al detențiunii pe viață*.

Există însă și alte argumente împotriva menținerii sau revenirii la pedeapsa capitală. *Problema erorilor judiciare* este probabil printre cele mai importante și autoritare argumente. Multă vreme s-a plecat de la prezumții eronate privind fiabilitatea sistemului juridic, bazate mai mult pe succese anterioare, decât pe informații și analize riguroase ale actualității. Probele ADN au fost cele care au răsturnat multe din aceste prezumții. Începând din 1970, în SUA au fost eliberate peste 98 de persoane condamnate la moarte³¹.

Un alt argument este *aplicarea lipsită de obiectivitate și discriminatorie a pedepsei*. O privire asupra statisticilor privind execuțiile în Statele Unite arată că un total de 3859 de persoane au fost executate începând cu 1930 dintre care 1751 albi și 2066 negri.

Marshall a scris: „De regulă cel sărac, cel needucat, cel neprivilegiat, membru al minorităților, deoarece este lipsit de mijloace și este apărat de un avocat din oficiu, devine mielul de sacrificiu al societății”³².

2/2001, pag. 133.

³¹ Gerard Cohon-Jonathan, „*La peine capitale et le Droit International des droits de l'homme*”, 2003, pag. 243.

³² Kurtis Bill, „*The Death Penalty on Trial*”, New York, 2004, pag. 204.

Argumentele actuale în favoarea pedepsei cu moartea se clădesc, de regulă, în jurul unor teme principale. Astfel de argumente sunt: elementele de statistică judiciară, efectul intimidant și necesitatea combaterii unor infracțiuni grave ca omorul, trădarea, spionajul și terorismul, susținerile din partea opiniei publice, facilitarea activității organelor abilitate să combată criminalitatea.

Argumentul cel mai des invocat este *efectul descurajator și intimidant* al acestei pedepse. Se susține că acesta este cel mai puternic mesaj pe care îl poți transmite unor eventuali criminali. În acest sens un autor român declara, încă de la 1860, că „este incontestabil că pedeapsa capitală este cea care însuflă cea mai mare teroare, că ea este cea mai înspăimântătoare și produce cea mai vie impresiune asupra sufletului mulțimii”.

În spatele acestui argument există și studii deosebit de detaliate, menite să determine elemente care pot să potențeze acest mesaj. Acestea par să fie certitudinea, celeritatea și severitatea. În primul rând se consideră că oamenii nu ar mai încălca legea, dacă ar fi siguri că vor fi prinși și pedepsiți. În al doilea rând, trebuie scurtat pe cât posibil timpul scurs între momentul în care fapta este săvârșită și momentul executării pedepsei. În al treilea rând, mulți autori susțin principiul conform căruia, o pedeapsă cu cât este mai severă, cu atât este mai preventivă.

Deși exemplele sunt numeroase, vom prezenta în continuare câteva statistici care susțin fiecare din cele două opțiuni. Din studii efectuate în Suedia, după abolirea pedepsei capitale în 1921, rezultă că numărul persoanelor condamnate pentru omor a crescut de la 49 la fiecare 100.000 de locuitori la 58 la fiecare 100.000 de locuitori. În SUA, un sondaj similar efectuat în perioada 1916-1918 a arătat o creștere a ratei criminalității de la 20% la 23 % în perioada abolirii. Evident, există și rezultate care contrazic aceste concluzii, dintre care dăm exemplu Germania, unde după abolirea din 1949, numărul omorurilor a scăzut de la 521 la 355. Aceste contradicții au condus la concluzia că pedeapsa cu moartea nu este singura variabilă ce trebuie avută în vedere, atunci când este vorba de cauzele criminalității.

Un alt argument ține de *înlăturarea din societate a persoanelor periculoase*. În esență, aceasta înseamnă că trebuie eliminați cei mai periculoși criminali, considerați dincolo de posibilitatea recuperării, pentru a-i opri de a acționa din nou. Acest argument este susținut în special de gravitatea faptelor pentru care această pedeapsă se aplică.

Contraargumentele se bazează din nou pe studii care arată că procentul condamnaților care recidivează este foarte mic.

O soluție alternativă propusă este cea a stabilirii detențiunii pe viață, fără posibilitatea eliberării. Confrunțați cu această opțiune, o mare parte din jurii sau din persoanele întrebate, optează pentru această alternativă. Totuși, o parte dintre susținătorii acestei pedepse nu sunt convinși de acest argument, susținând că, datorită schimbărilor de politică penală ce pot apărea, statul nu poate garanta că anumiți condamnați nu vor fi eliberați niciodată.

Se susține că detențiunea pe viață nu poate reprezenta un înlocuitor eficace al pedepsei cu moartea, aceasta fiind singura pedeapsă prin care i se poate cauza infractorului un rău egal cu cel produs prin fapta sa. Această problemă este foarte interesantă deoarece este abordată din puncte de vedere diferite. Pe de o parte este privită ca o pedeapsă mult prea milostivă pentru o anumită categorie de criminali, iar pe de altă parte se invocă tocmai cruzimea neobișnuită a încarcerării pe viață.

Atitudinea forțelor de ordine pare să fie de asemenea împotriva abolirii acestei pedepse, susținând că este vorba de siguranța gardienilor și a ofițerilor de poliție care trebuie să-i aibă în custodie. Se susține că asasinii condamnați la detențiune pe viață nu ar avea nimic de pierdut dacă ar atenta la viața gardienilor, deoarece o altă pedeapsă mai severă nu există. În anumite sisteme, printre care și cel american, există totuși grade diferite de încarcerare, iar cel mai dur ar fi separarea de alți deținuți și împiedicarea contactului cu orice altă persoană.

Un alt argument invocat în favoarea pedepsei cu moartea este cel al *retribuției pentru fapta săvârșită*. Acest argument aduce în prim plan problema rudelor și a celor apropiați. Unii autori susțin că pedeapsa capitală este întâlnită mai ales în cazul infracțiunilor de omor deoarece ar exista o echivalență între valorile suprimate, alții îi neagă aplicabilitatea dat fiind că tocmai această echivalență înscrie practica pedepsei capitale în conceptul unei justiții astăzi depășite.

Problema acestui argument este gradul de subiectivitate. În aceste situații, opinia publică nu poate constitui un barometru ușor măsurabil, pentru aplicarea acestei pedepse. Aceeași pedeapsă va fi aplicată unor oameni ale căror fapte dau naștere unor reacții de indignare de un grad diferit. Pe de altă parte acest argument nu poate fi testat sau

contractat cu date sau argumente empirice.

În final, susținătorii din țările în care pedeapsa capitală există, se bazează pe argumentul că *este o pedeapsă susținută și dorită de populație*. Într-adevăr, în multe din aceste țări, populația resimte această pedeapsă, ca cea mai eficientă protecție, tocmai prin gravitatea deosebită a acesteia. Această reacție are însă la bază anumite specificități ale acestor țări care reflectă anumite tulburări interne și care justifică atitudinea foarte conservatoare a populației.

Diferitele particularități ale problemei pedepsei cu moartea conduc la imposibilitatea unei generalizări și formularea unor concluzii inatacabile. Se poate spune totuși, că menținerea acestei pedepse în legislațiile penale interne derivă din nivelul evoluției economice și socio-politice, din tradițiile păstrate, din practici sociale ori din concepții filozofice sau religioase seculare, toate adaptate scopurilor de represiune penală. Fenomenele sociale cum sunt criminalitatea organizată, asasinatul politic, discriminarea rasială aduc incidente care complică problema și așa aproape insolubilă.

II.3.2. EUTANASIA

Frontierele dreptului la viață sunt dificil de determinat. Parte din această problemă este existența sau nu a unui pretins „drept de a muri cu demnitate”. Statele europene, de exemplu, abordează în mod diferit problema, deși toate sunt parte la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Eutanasia reprezintă uciderea săvârșită sub un impuls de milă pentru a curma chinurile fizice ale unei persoane care suferă de o boală incurabilă și a cărei moarte este, din această cauză, inevitabilă³³.

Eutanasia a existat în istoria omenirii din cele mai vechi timpuri, fiind tolerată sau respinsă, ca și în ziua de azi.

Diferența dintre eutanasia și suicidul asistat constă în modalitatea de a îndeplini această acțiune. În cazul eutanasiei, medicul administrează el însuși medicația letală. În

³³ G. Antoniu, C. Bulai, Gh. Chivulescu, „Dicționar juridic penal”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pag. 107.

cazul suicidului asistat pacientul își administrează singur medicația recomandată de medic. Medicația este special adaptată încât să precipite moartea și să diminueze cât mai mult suferința. Aceasta constituie o caracteristică ce diferențiază suicidul asistat medical de alte decizii medicale de a suprima viața³⁴.

În legislația actuală, eutanasia poate fi legată de problema incriminării omorului și, mai ales de poziția subiectului pasiv al infracțiunii.

Mișcarea în favoarea ameliorării stării pacienților aflați în faza terminală, pentru a evita ca ei să suporte lungi suferințe și atingeri aduse demnității, s-a manifestat odată cu mișcarea în favoarea avortului. Eutanasia aduce în conflict două tabere, denumite de americani *pro life* și *pro choice*, tabere conturate în SUA încă din anii '70. De aceea, în această ipoteză nu se pot încadra cazurile pacienților ale căror funcții vitale sunt menținute de aparate.

Problema exprimării unui consimțământ expres și prealabil a apărut mai ales în cazul pacienților cu handicap mintal. În Massachusetts s-a decis că atunci când pacientul se află în imposibilitate de a-și exprima consimțământul, datorită unui handicap mintal, medicii sunt obligați să se adreseze tribunalelor pentru ca acestea să se pronunțe asupra soluției permise³⁵.

Totuși trebuie amintite și cazuri ca cel al doctorului J. Kevorkian care a fost condamnat de Curtea Statului Michigan, la 26 martie 1999, pentru infracțiunea de omor, constând în efectuarea unor acte de eutanasiu în 130 de cazuri³⁶.

În doctrina juridică românească s-a exprimat opinia că faptele de eutanasiu ar putea fi nesancționate dacă instanțele ar aplica un anumit raționament. În situația bolnavilor cu suferințe fizice și psihice de neînlăturat și care nu mai pot fi asistați medical, se poate argumenta în favoarea nesancționării penale a medicului. În acest sens se poate invoca starea de necesitate reglementată de articolul 45 Cod Penal. Astfel, există un pericol social inevitabil la adresa sănătății și integrității individului. Acțiunea de înlăturare a acestei stări, eutanasiu, este singura modalitate de încetare a suferințelor și pe cale de consecință este necesară. Ea este în același timp și proporțională, dacă se compară

³⁴ Lorand Hecser, „Eutanasiu – reflecții medicale și socio-juridice”, în Dreptul nr. 11/2001, pag. 93.

³⁵ Curtea Supremă din Massachusetts, Saicewicz c. Superintendent of Belchertown State Hospital, 1977.

³⁶ Lorand Hecser, „Eutanasiu – reflecții medicale și socio-juridice”, în Revista Dreptul nr. 11/2001.

decesul cu prelungirea suferinței pentru individ și pentru cei apropiați. Acest raționament, în opinia autorului, trebuie aplicat doar în cazul determinării cu certitudine a incurabilității bolii și a existenței unor suferințe ieșite din comun, precum și dacă există consimțământul victimei³⁷.

Se admite, totuși, că dreptul la viață nu include și un drept de a muri, iar viața, ca valoare socială supremă, nu interesează doar individul, ci interesează însăși statul și societatea, prin implicațiile sociale, economice și familiale deosebite. Această dilemă a fost rezolvată pe cale legislativă uneori, în sensul legalizării acestei practici. Este evident că în țările în care instanțele naționale au ales să nu tragă la răspundere pe cei care au recurs la eutanasia, era preferabil ca această practică să fie reglementată cât mai strict, pentru a se evita abuzurile și pentru a se elimina riscul unor soluții contrare.

Printre țările care au legalizat eutanasia, în epoca contemporană, se numără și Olanda³⁸. Legea olandeză definește eutanasia ca fiind intervenția medicală activă în scopul întreruperii vieții pacientului, la cererea acestuia. Pentru încadrarea în această ipoteză este necesară existența consimțământului individului, în orice alt caz această practică rămânând infracțiune³⁹. În 1994, în Oregon s-a adoptat prin referendum, în urma unei inițiative populare, The Oregon Death with Dignity Act, lege care autorizează și prevede procedurile privind suicidul asistat medical. Australia a urmat la scurt timp acest exemplu în 1995. În 1997, Columbia a fost prima țară de pe continentul american care a legalizat eutanasia.

Ultima dintre țările care au legalizat eutanasia până la acest moment este Israelul, care la 7 decembrie 2005 a adoptat o lege, ce dă dreptul întreruperii vieții pacientului ce suferă de o boală incurabilă și care nu are mai mult de 6 luni de trăit, precum și a persoanelor ale căror funcții vitale nu mai funcționează corespunzător și medicii estimează că au mai puțin de două săptămâni de viață, însă numai cu încuviințarea expresă a acestora și numai pentru persoanele care au peste 17 ani. În ceea ce privește persoanele sub 17 ani, la luarea consimțământului, aceștia vor fi reprezentați de părinții

³⁷ Radu Chiriță, „Dreptul constituțional la viață și dreptul penal”, în Universitas Babeș Bolay, pag. 94.

³⁸ Legea privind eutanasia și suicidul asistat, 2001.

³⁹ Radu Chiriță, „Dreptul constituțional la viață și dreptul penal”, în Universitas Babeș Bolyai, 2/2001, pag. 123.

lor. Legea a intrat în vigoare în anul 2006 însă, în practică, așa cum s-a observat și în cazul altor țări ce au legalizat eutanasia vor apărea probleme legate de moșteniri, momentul la care s-a produs decesul, consimțământul persoanelor cu handicap mintal ș.a.m.d.

În doctrină au fost exprimate opinii diverse cu privire la compatibilitatea eutanasierii cu articolul 2. Într-o primă opinie, nici una din dispozițiile Convenției sau din practicile statelor nu relevă o opinie comună cu privire la această problemă. Pe de altă parte, printr-o interpretare per a contrario a faptului că eutanasia nu a fost inclusă printre excepțiile dreptului la viață, se ajunge chiar la concluzia că este incompatibilă⁴⁰.

Dreptul de a decide momentul propriei morți a fost legat de dreptul la demnitate, noțiune care nu apare în textul Convenției Europene a Drepturilor Omului, dar care a fost consacrat în instrumente mai recente, ca de exemplu în primul articol al Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene. Respectul demnității umane ar include dreptul de a trăi cu demnitate și de a pune capăt sau de a cere asistența unui terț pentru a se curma propria viață. În concepția celor care văd eutanasia ca o modalitate de a nu suporta suferințele unei boli incurabile sau mijloacele tehnice de prelungire a vieții, problema se pune chiar pe tărâmul articolului 3 al Convenției care interzice pedepsele sau tratamentele inumane sau degradante.

Organele judiciare instituite prin Convenția Europeană, au evitat să se exprime cu privire la acest drept. În cazul *Widmer c. Elveția*⁴¹, au stabilit că statul nu și-a încălcat obligația pozitivă de a lua măsuri adecvate pentru protecția vieții, deși a omis să incrimineze eutanasia pasivă. Într-o cauză ulterioară, *Diane Pretty c. Regatului Unit*⁴² de o importanță deosebită în această materie, Curtea Europeană a respins toate argumentele invocate și s-a pronunțat în sensul că articolul 2 nu ar putea fi interpretat în sensul recunoașterii unui drept diametral opus și anume acela de a muri, fără a distorsiona terminologia folosită. În speță, așa cum deja am arătat, era vorba despre o femeie de 43 de ani, care suferea de o maladie incurabilă care o paralizase complet și îi provoca suferințe atroce.

⁴⁰ L. Hecser, „*Eutanasia-reflecții medicale și socio-juridice*”, în *Dreptul* 11/2001, pag. 94.

⁴¹ Comisia Europeană a Drepturilor Omului, 10 februarie 1993.

⁴² Din 29 aprilie 2002.

Jurisprudența CEDO susține că, deși dreptul de a muri nu este o componentă a dreptului la viață, cel puțin nu în înțelesul consacrat prin articolul 2 al Convenției, aceasta nu împiedică statele să decidă regimul sancționator pe care îl vor aplica acestor acte. Cu alte cuvinte, este vorba de un domeniu care rămâne în continuare în marja de apreciere a legiuitorului național. În legătură cu interzicerea eutanasiei există însă anumite contradicții în practica legislativă a statelor, precum și a organelor internaționale în materia drepturilor omului. Această contradicție vine din conflictul între libertatea de conștiință și dreptul la viață, caz în care libertatea de conștiință prevalează. Astfel, o persoană poate refuza un tratament absolut necesar salvării vieții, fără a i se putea impune urmarea lui, motivând existența unor convingeri religioase de exemplu, deși în cele din urmă îi pune în pericol existența⁴³. Dar atunci când este vorba despre alegerea liberă și conștientă de a-și curma viața, datorită unor condiții excepționale, acest demers îi este interzis. Este adevărat că în această situație ne aflăm în fața unui conflict între un drept și o libertate, situație pe care doctrina și jurisprudența încă nu au recunoscut-o cu unanimitate în cazul eutanasiei. Totuși, deși cel mai adesea doctrina și practica nu au făcut nici o legătură între pretinsul „drept de a muri” și libertatea de conștiință, această comparație este demnă de a fi luată în considerare, pentru a se determina limitele pe care societatea le impune libertății de alegere a individului.

Dreptul la moarte

America, țara tuturor posibilităților, a fost puternic zguduită în ultimii ani de fapele „medicului morții”, Jack Kevorkian. Pe 14 aprilie 1999 el a fost condamnat la 10 până la 25 de ani închisoare pentru crimă de gradul al doilea și administrare de substanțe letale, în cazul Thomas Youk.

Jack Kevorkian a devenit, în ultimul deceniu, „campion național” în lupta pentru legalizarea sinuciderii asistate medical. El a fost implicat în sinuciderea a cel puțin 130 de persoane, pentru care a fost dat în judecată de 5 ori, scăpând mereu de condamnare. Pledoaria apărării lui în instanță se baza pe faptul că cei care veneau la Kevorkian să ceară asistență medicală pentru a muri foloseau o „mașină de sinucis”, inventată de acesta. Practic, pacientul era cel care apăsa pe un buton pentru a-și administra monoxidul

⁴³ Tribunalul Suprem Spaniol, decizia din 27 iunie 1997.

de carbon sau substanțele chimice care cauzau moartea.

În cazul lui Thomas Youk, suferind de scleroză laterală amiotrofică (boala Lou Gehrig), Jack Kevorkian a administrat chiar el injecția letală. „Sinuciderea”, devenită crimă, a fost înregistrată pe casetă video și difuzată la televizor în cadrul emisiunii „60 de minute”. Ulterior, în timpul procesului intentat lui de statul Michigan, Jack Kevorkian avea să declare că legea nu ar trebui să se aplice deoarece „unele acțiuni luate din pur bun simț nu sunt crime.”

Preocupată de amploarea pe care au luat-o eutanasia și formele ei practice, sinuciderea asistată și renunțarea la tratamentul medical, Asociația Medicilor din America a realizat un studiu amănunțit privind aspectele generale ale acestui fenomen. Doctor Linda Emanuel analizează, într-un articol publicat în „The Journal of the American Medical Association”, cele patru criterii stabilite de Asociație, ce trebuie îndeplinite pentru ca un pacient să fie asistat în sinucidere.

Conform autoarei, primul dintre aceste criterii – ca pacientul să se afle într-un stadiu ultim de boală – se bazează pe capacitatea medicului de a aprecia câte luni mai are de trăit o persoană. Ea subliniază, de asemenea, precaritatea terminologiei utilizate, afirmând că pacient în stadiu ultim de boală poate fi considerat și un diabetic sau un hipertensiv, ce suferă de boli incurabile.

A doua condiție – aceea ca pacientul să ceară o dată sau de mai multe ori să fie asistat în sinucidere sau lăsat să moară – nu este îndeplinită întotdeauna, studiul arătând că un pacient din șase este „eutanasiat” la cererea familiei sau a medicului, deși persoana în cauză este conștientă.

Și mai șocantă este observația studiului cu privire la cel de-al treilea criteriu cerut de regulamentul Asociației Medicale Americane – ca pacientul să aibă dureri insuportabile.

Cea de-a patra cerință – aceea ca pacientul să fie consultat de încă un medic, de preferință psihiatru – este îndeplinită în 39% din cazurile luate în considerare în acest studiu. Numai un pacient din 20 a fost consultat de un psihiatru, în condițiile în care literatura de specialitate a avertizat, în nenumărate rânduri, că cei mai mulți dintre cei care cer asistență medicală în sinucidere, sau care se sinucid, suferă de depresii clinice ușor diagnosticabile.

Ca o concluzie, autoarea studiului constată că numai într-un caz din trei au fost îndeplinite cele patru criterii și că un pacient din șase nu moare în urma administrării dozei letale prescrise de medic.

În România, eutanasia este un concept mai degrabă teoretic și mai mult vehiculat în cercurile medicale înalte sau în disputele pe marginea eticii profesionale. În ciuda lipsei de atenție acordată acestui fenomen, mii de oameni sunt „omorâți” anual prin eutanasia, recordurile deținându-le Olanda, Canada și Statele Unite ale Americii.

II.3.3. AVORTUL

(din perspectiva bisericii și a Codului Penal)

Avortul are ca obiect material al ocrotirii penale produsul concepțiunii (fătul). Este vorba de o ființă care nu a depășit stadiul vieții intrauterine, începând de la germene sau embrion (adică o posibilitate sau probabilitate de viață omenească) până la fătul aflat în pragul vieții extrauterine.

În ceea ce privește atitudinea față de avort, de-a lungul timpului, aceasta a oscilat de la o epocă la alta. Astfel, vechile societăți ale Greciei și Romei erau tolerante față de avort, iar la romani avortul putea fi făcut în orice perioadă a sarcinii.

În țara noastră, Codul penal din 1865 pedepsea provocarea avortului, la fel ca și Codul penal din 1937, care permitea, totuși, avortul în două situații: în situația în care menținerea sarcinii ar fi amenințat viața femeii gravide și în situația în care unul dintre părinți era bolnav psihic și pericolul transmiterii acestei boli la noul născut era o certitudine. În prezent, potrivit articolului 185, din Codul Penal „înteruperea cursului sarcinii prin orice mijloace, săvârșită în vreuna din următoarele împrejurări:

- a) în afara instituțiilor medicale sau cabinetelor medicale autorizate în acest scop,
- b) de către o persoană care nu are calitatea de medic de specialitate,
- c) dacă vârsta sarcinii a depășit paisprezece săptămâni,

se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani.

Înteruperea cursului sarcinii, săvârșită în orice condiții, fără consimțământul femeii însărcinate se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani și interzicerea unor drepturi.

Dacă prin faptele prevăzute la aliniatele (1) și (2) s-a cauzat femeii însărcinare vreo vătămare corporală gravă, pedeapsa este închisoarea de la 3 la 10 ani și interzicerea unor drepturi, iar dacă fapta a avut ca urmare moartea victimei, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 15 ani și interzicerea unor drepturi. Dacă cel care a săvârșit fapta este un medic, pe lângă pedeapsa cu închisoarea se va aplica și interdicția exercitării profesiei de medic.”

Întreruperea cursului sarcinii, efectuată de medic nu se pedepsește dacă:

a) întreruperea cursului sarcinii era necesară pentru a salva viața, sănătatea sau integritatea corporală a femeii însărcinate de la un pericol grav, și iminent și care nu putea fi înlăturat altfel;

b) când întreruperea sarcinii se impunea din motive terapeutice;

c) când femeia însărcinată s-ar afla în imposibilitatea de a-și exprima voința, iar întreruperea cursului sarcinii se impunea din motive terapeutice.

Ca regulă, orice activitate de întrerupere a cursului sarcinii era ilicită („întreruperea cursului sarcinii este interzisă – prevedea articolul 1 al Decretul nr. 770 din 1 octombrie 1966 pentru reglementarea întreruperii sarcinii). Totuși, după cum am afirmat, sunt împrejurări în care întreruperea cursului sarcinii – adică provocarea avortului – este justificată și de aceea permisă, iar uneori chiar necesară, aceste împrejurări constituind după cum spune și legea, cazuri excepționale. Pentru ca avortul să fie permis trebuia să facă dovada că sarcina pune în primejdie însăși viața, și nu numai integritatea corporală și sănătatea femeii însărcinate; în al doilea rând primejdia să nu poată fi înlăturată decât prin întreruperea sarcinii.

Alt caz în care avortul era permis este avortul eugenic, justificarea întreruperii sarcinii în acest caz stând în împrejurarea că „unul din părinți suferă de o boală gravă ce se transmite ereditar” (articolul 2 din Decretul nr. 770/1966). Aceste reglementări privind avortul au fost însă modificate, prin intrarea în vigoare a noului Cod Penal fiind înlocuit Decretul nr. 770/1966.

În perioada regimului totalitarist, toate legile din țara noastră condamnav cu privire de libertate orice provocare ilegală a avortului. După 1989 însă, aceste legi au fost abrogate, pe motiv că erau în totală contradicție cu respectarea drepturilor omului.

În prezent, avortul este autorizat până în a 22-a săptămână în Anglia, până în momentul nașterii în SUA și, începând din 1996, până în a 14-a săptămână în România⁴⁴.

În lumina Declarației Universale a Drepturilor Omului și a Convenției Europene a Drepturilor Omului, problema procreării se înscrie în domeniul dreptului la viață, adică a dreptului atât la viață privată, cât și la viața de familie, ceea ce ne plasează, de la început, în fața a două tipuri de raporturi: individuale și de familie.

Dreptul la viață este un drept natural al omului și privește atât propria viață, cât și posibilitatea de a da viață, adică de a procrea. Cum în Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu este prevăzut nici dreptul de a procrea și nici obligația de a avea copii, s-a admis posibilitatea femeii de a întrerupe sarcina.

Întreruperea cursului sarcinii este văzută ca un drept al femeii de a refuza procrearea, sau, cum zic adepții mișcării feministe, este dreptul femeii de a refuza îndeplinirea funcției sale reproductive naturale, în virtutea respectului datorat libertății individuale a femeii și a vieții sale private. Numai femeia are dreptul să dispună de trupul ei și să nu permită nici unei alte persoane să intervină sau să hotărască asupra unei teme atât de personale ca cea a dispunerii de propriul trup.

În opoziție totală cu acest mod de interpretare a noțiunii de drept la viață, se află aceia care condamnă cu vehemență avortul, tocmai din respect pentru viață.

Deși Convenția Europeană a Drepturilor Omului declară că „dreptul fiecărei persoane la viață trebuie să fie protejat prin lege”, Comisia Europeană - un organism înființat în scopul respectării aplicării Convenției Europene - apreciază că acest text nu se referă și la copilul nenăscut.

Perioada petrecută intrauterin (9 luni) de viitorul copil este împărțită în două etape:

a) etapa embrionară, în care nu are aspectul unui germen uman, nu exteriorizează părți componente ale corpului;

b) etapa fetală, în care capătă înfățișare umană.

Limita dintre aceste două etape este socotită de către unii sfârșitul lunii a doua și începutul celei de a treia, iar de alții, sfârșitul lunii a treia. Începând de acum distingem

⁴⁴ Drd. Florin Pușcaș, „Procreația clinic asistată în teologia diasporei ortodoxe”, în Revista teologică, anul VIII, nr. 1, Sibiu, 1998, pag. 99.

viitorului copil fața, bărbia, nasul, ochii, la membrele superioare și inferioare apar degetele și embrionul capătă aspect uman.

Embriologii britanici susțin ca etapa de dezvoltare a viitorului copil cuprinsă între momentul fecundării și până la nidația oului (primele 8-12 zile din momentul zămisirii) să poarte numele de pre-embriion. Acest pre-embriion nu reprezintă - după ei - o viață individuală, ci numai o masă de celule nediferențiate. Separând astfel începutul vieții de momentul zămisirii, au posibilitatea ca, în acest timp, experimentele științifice făcute pe embrioni să fie socotite legitime, iar avorturile provocate acum să-și piardă „aproape cu totul gravitatea morală”⁴⁵.

După susținătorii acestei teorii, fixarea oului în mucoasa uterină marchează trecerea de la starea de pre-embriion la cea de embriion, trecerea de la o existență potențială la o existență umană efectivă. De aceea ei socotesc că întreruperea sarcinii în faza de pre-embriion nu este avort.

Alții merg mai departe, afirmând că este „irațională intenția de a da un statut embriionului, care este un agregat de celule...” refuzând în mod categoric ideea de „persoană potențială” pentru embriion. Atât timp cât viitorul copil nu are înfățișare umană (embriionul), el poate fi socotit numai o bucată de carne pe care mama o poate îndepărta din corp așa cum ar îndepărta apendicele, de exemplu.

Unii spun că „fătul devine om separat de persoana mamei sale numai atunci când poate avea existență de sine, adică o dată cu nașterea sa”⁴⁶, ceea ce ne îndreptățește să tragem concluzia că fiecare femeie ar avea dreptul să-și omoare copilul cu câteva minute înainte de naștere.

Nici Convenția Europeană a Drepturilor Omului „nu prevede expres că viața începe în momentul concepției”⁴⁷.

De aceea, luându-se în considerare toate justificările enumerate până acum pentru a se motiva întreruperea sarcinii, legile din numeroase țări au scos de sub incidența ei

⁴⁵ Asist. S. Moldovan, „O problemă de bioetică în embriologia contemporană”, în Revista Teologică, anul VIII, nr. 1, Sibiu, 1998, pag. 63.

⁴⁶ Meletios Kalamaras, Mitropolit de Nikopole, „Teologie și bioetică”, Editura Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2001, pag. 20.

⁴⁷ Gheorghe Scripcaru, „Teologie și bioetică”, Editura Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2001, pag. 111.

avorturile, pe care nu le mai socotesc o crimă, deoarece nu lezează sentimentele morale ale societății, din moment ce sunt făcute de un număr atât de mare de femei.

Susținându-se că viața viitorului copil începe din momentul în care capătă înfățișare umană - etapa fetală - majoritatea avorturilor se fac înainte ca viitorul copil să împlinească trei luni de viață, de la zămislire. Oare viitorul copil este fără viață până la trei luni? Medicul obstetrician american Bernard Nathanson, care făcuse mii și mii de avorturi, s-a întrebat la un moment dat dacă este corect ceea ce face și a cercetat acest lucru cu cele mai moderne mijloace, afirmând, în final, că „fătul este persoană umană deplină”. Pentru a-și fundamenta concluziile, medicul Nathanson a filmat avortul unui făt de trei luni, realizând o videocasetă pe care a numit-o „Strigătul mut”. Pe această videocasetă se observă că fătul:

- presimte amenințarea instrumentului ucigaș care-i va curma viața;
- percepe pericolul, ceea ce îl face să se miște agitat, să-i crească frecvența bătăilor inimii de la 140 la 200 și să-și deschidă larg gura, ca într-un strigăt mut.

Soții Wilke, medici obstetricieni americani afirmă că „avortul este crimă cu premeditare și că, din punct de vedere științific, nu se fundamentează cu seriozitate existența unei «secunde magice» înainte de care fătul a fost o bucată de carne, iar după aceasta devine copil, om”.

Așadar, recente descoperiri ale embriologiei și ale geneticii, au demonstrat că perioada aceea de două săptămâni - pre-embriionul - care era considerată o „fereastră”, fie pentru întreruperea sarcinilor nedorite, fie pentru a permite experiențe asupra embrionilor nu există.

Deci, dacă viața începe o dată cu zămislirea, înseamnă că distrugerea unui viitor copil, oricând după concepere, echivalează cu uciderea unei ființe omenești.

Și Comitetul Consultativ Național de Etică din Franța a declarat că „embriionul este o potențială persoană umană”.

Specialiști ai Fundației internaționale a dreptului la viață afirmă că „ovulul fecundat, embriionul, pruncul, copilul, adultul, sunt simple stadii de evoluție și maturizare ale aceleiași vieți omenești, ale aceluiași om. Fiecare dintre noi a existat în întregime în ovulul fecundat, numai că acesta necesită hrană și timp pentru următoarele etape ale vieții sale”.

Deci omul există ca Om din momentul conceperii până în momentul morții biologice, motiv pentru care orice intervenție, făcută în orice moment după concepere, în scopul întreruperii vieții sale, constituie omucidere.

În urma celor expuse, putem insera câteva concluzii, și anume:

1) Plecând de la principiul unanim acceptat că „materia vie ia naștere exclusiv din materie vie”⁴⁸ și că „dintr-o celulă inițială numită ou sau zigot, rezultată din fecundarea ovulului cu elementul sexual mascul, ia naștere, prin diviziunea și diferențierea celulelor, un organism nou”, înseamnă că, încă din momentul zămisirii, acest organism este viu, pentru că altfel nu s-ar putea hrăni, nu s-ar putea dezvolta și nu ar putea ajunge, în final, un nou-născut și apoi un om. Deci, dacă din punct de vedere strict biologic, fecundarea unui ovul de către un spermatozoid constituie originea unui nou individ, trebuie să recunoaștem, fără echivoc, că embrionii au toate drepturile unei ființe umane.

De aceea, în Recomandarea 1046 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din 1986, se spune, printre altele, că „embrionul și fătul uman trebuie să beneficieze, în toate circumstanțele, de respectul datorat demnității umane”.

2) Dacă moartea nu este altceva decât despărțirea sufletului de trup, viața, care este contrariul morții, nu va fi altceva decât împreunarea trupului cu sufletul. Sufletul și trupul încep să existe deodată, din momentul zămisirii. Speculațiile care separă momentul „însuflețirii” de momentul zămisirii sunt fără temei. În teologie se afirmă că „nu există în prezent nici o rațiune după care sufletul să fie rupt de momentul conceperii. Morala elementară cere a recunoaște un subiect de drept din primul moment al existenței, deci din momentul fecundării”⁴⁹.

3) Oamenii nu sunt repetiția simplă a unor indivizi uniformi. Libertatea la care sunt chemați impune originalitatea ireductibilă a fiecărui om. De aceea, „ființa umană ca unicat ne obligă la un respect absolut, de la concepție până la moarte”⁵⁰.

4) Alcătuit din trup și suflet, omul trebuie respectat ca ființă de o valoare inestimabilă, pentru că, prin suflet, el este „cineva”, nu numai „ceva”. Ceea ce îl face pe

⁴⁸ Conf. Univ. Dr. Petre Raicu, „*Genetică*”, Editura Academiei Române, București, 1967, pag. 99.

⁴⁹ Gh. Scripcaru, „*Teologie și bioetică*”, Editura Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2001, pag.41.

⁵⁰ Idem, pag.45.

om „cineva” este sufletul, „înzestrat cu o conștiință și cu o capacitate de a reacționa conștient și liber”⁵¹.

5) Viața intrauterină a viitorului copil reprezintă stadiul cel mai de început al ființei umane. Având viață - cel mai de preț dar primit de la Dumnezeu - nu avem dreptul să o curmăm, indiferent de momentul de dezvoltare în care s-ar afla. De aceea, avortul înseamnă omucidere cu premeditare și este „păcat împotriva lui Dumnezeu, împotriva firii omului, împotriva familiei și a societății”⁵².

De când este lumea, mamele au conceput și au așteptat, cu mare emoție, venirea pe lume a fiecărui nou născut, pe care l-au privit ca pe o binecuvântare a lui Dumnezeu, în zilele noastre însă tot mai multe femei refuză să mai fie mame, socotind că întreruperea sarcinii este un drept al lor, când, de fapt, este un abuz de drept cu încălcarea drepturilor embrionului. Cine le dă dreptul acestor mame să condamne la moarte ființe nevinovate, atâta vreme cât în aproape toată lumea s-a abolit pedeapsa cu moartea, tocmai pentru a se asigura respectarea dreptului la viață al omului?

Refuzul de a da viață - folosind practicile anticoncepționale, cât și oprirea cursului vieții - sunt expresia unei mentalități secularizate, care a pierdut sensul spiritual al existenței umane, reducând omul la un simplu produs biologic. Acesta este motivul pentru care Biserica condamnă aceste practici.

⁵¹ Dumitru Stăniloae, „*Teologie și bioetică*”, Editura Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2001, pag. 375.

⁵² Mitropolit dr. Nicolae Mladin, prof. diac. Orest Bucevchi, prof. dr. Constantin Pavel, prof. dr. Ioan Zăgorean, „*Teologia Morală Ortodoxă*”, Editura Biserica Ortodoxă, București, 1980, vol. II, pag. 271.

CAPITOLUL III

CONVENȚIA PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ȘI PROTECȚIA DREPTULUI LA VIAȚĂ

Principiul respectării drepturilor omului a constituit piatra unghiulară a Consiliului Europei încă de la apariția Consiliului. Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu a apărut dintr-un vid juridic: ea a fost precedată în același timp de Declarația Universală a Drepturilor Omului și de Declarația Americană a Drepturilor și Îndatoririlor Omului.

Convenția prevede în articolul 2 că „Dreptul la viață al oricărei persoane e protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul când infracțiunea este sancționată cu această pedeapsa prin lege”.

În al doilea alineat, Convenția detaliază situația în care nu se aduce atingere dreptului la viață: „moartea nu e considerată ca fiind cauzată cu încălcarea acestui articol în cazul când ea rezultă din recurgerea la forță dovedită absolut necesară:

a) pentru a se asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale (legitimă apărare);

b) pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute;

c) pentru a reprima, conform legii, o revoltă sau o insurecție”.

În ceea ce privește pedeapsa cu moartea, Consiliul Europei a adoptat două Protocoale ce consacră expres și exclusiv aceste probleme. Astfel au apărut Protocoalele 6 și 13 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Protocolul 6 prevede abolirea pedepsei cu moartea și că „nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă, nici executat”. Totuși Protocolul admitea unele excepții justificate de circumstanțe excepționale. Un stat poate prevedea în legislația sa pedeapsa cu moartea pentru actele săvârșite în timp de război sau de pericol iminent de război. O asemenea pedeapsă nu va fi aplicată decât în cazurile prevăzute de această

legislație și conform dispozițiilor sale. Statul respectiv va comunica Secretariatului General al Consiliului Europei dispozițiile aferente legislației în cauză; nici o derogare de la dispozițiile prezentului protocol în temeiul articolelor 15 și 64 din Convenție nu este îngaduită.

Prin Protocolul 13, încheiat la 3 mai 2002, statele membre ale Consiliului Europei au mers într-o direcție mult mai radicală pe calea eliminării pedepsei cu moartea în orice circumstanțe. Așa cum declara și în preambul, abolirea pedepsei cu moartea se impune pentru că este esențială pentru protecția dreptului la viață, valoare fundamentală într-o societate democratică.

În acest sens Protocolul prevede că „pedeapsa cu moartea va fi abolită. Nimeni nu va putea fi condamnat la o asemenea pedeapsă sau executat”. Spre deosebire de Protocolul 6, Protocolul 13 nu prevede nici un fel de derogări admisibile.

Din ansamblul dispozițiilor enunțate deducem că dreptul la viață este unul din drepturile fundamentale esențiale și are caracter absolut, nefiind permisă nici o altă derogare de la protecția lui în timp de pace sau de război, cu excepția prevederilor expres și limitativ prevăzute de articolul 2. Textul Convenției împreună cu cel al celor două Protocoale, prin care a fost abolită pedeapsa cu moartea, urmărește protecția individului împotriva oricărei suprimări a vieții, impusă în mod arbitrar de către stat⁵³.

Analizând prin coroborare textele dispozițiilor internaționale, observăm următoarele: articolul 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului reglementează dreptul la viață și nu viața însăși ca valoare ce trebuie protejată prin lege; dreptul la viață aparține oricărei persoane fără discriminare; protecția legală a dreptului la viață trebuie asigurată de autoritatea națională și este completată de interzicerea privării vieții în mod intenționat⁵⁴.

În determinarea conținutului acestui drept, un rol important l-a jucat jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Trebuie subliniat faptul că jurisprudența acesteia pune în acord textul Convenției, cu evoluțiile sociale din ultimii 55 de ani, ce s-au scurs din momentul elaborării ei.

⁵³ Doina Micu, „Garantarea drepturilor omului în practica CEDO și în Constituția României”, Editura AII Beck, București, 1998, pag. 34.

⁵⁴ *Idem*, pag. 36.

Având în vedere textul articolului 2, sunt dificil de determinat sensul și limitele pe care Convenția le stabilește pentru dreptul la viață, problemă care apare și în articolul 3 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. Curtea a fost confruntată chiar cu problema definirii vieții și a stabilirii titularilor acesteia, în spețe care au vizat dreptul la viață al fătului sau eutanasia. În final, tot jurisprudența Curții Europene este cea care stabilește dacă dreptul la viață, așa cum este consacrat în Convenție, trebuie înțeles în sens larg sau restrâns.

Dreptul la viață este desigur unul din drepturile fundamentale din cele mai evidente. Astfel, este important de subliniat că nici articolul 2 care enunță acest drept, nici Protocoalele nr. 6 și 13 care cer abolirea pedepsei cu moartea nu prevăd protejarea necondiționată a vieții în sine sau nu garantează o anumită calitate a vieții. Aceste dispoziții vizează mai degrabă protejarea individului împotriva oricărei forme de privare de viață impuse arbitrar de Stat (McCann și alții c. Regatului Unit (1995)) sau împotriva oricărei omucideri nelegitime săvârșite de către un complice privat (Ergi c. Turciei (1998) și Yaşa c. Turciei (1998)). Protecția cuprinde totodată elemente materiale și procedurale.

III. 1. Lipsirea intenționată de viață

Articolul 2.1 declară că "dreptul fi ecăruia la viață va fi protejat de lege". În termeni practici, aceasta înseamnă că Statul trebuie să implementeze efectiv o astfel de legislație, care ar penaliza omorurile intenționate comise atât de persoane private, cât și de agenți ai organelor guvernamentale, acționând în afara puterilor lor legale. De exemplu, Curtea a conchis asupra unei încălcări a articolului 2 într-o cauză unde un accident care s-a produs în timpul unei scurgeri municipale provocase moartea mai multor persoane. Autoritățile responsabile fusese recunoscute vinovate pentru „neglijență în exercitarea funcțiilor lor” și fusese condamnate la o amendă foarte mică. În pofi da instrucțiunii care prevedea că autoritățile știau despre pericolul pe care îl reprezenta scurgerea până la accident, tribunalele naționale nu au examinat plângerile fondate pe punerea sub pericol a vieților umane. (Öneryildiz c. Turciei (2002)). Obligațiunile impuse Statului de către articolul 2 pot de asemenea cuprinde și alte acțiuni

precum implementarea unui cadru regulamentar aplicabil spitalelor, sau instalării unui sistem judiciar eficient și independent care să permită stabilirea cauzei decesului unui individ care se află sub responsabilitatea profesioniștilor sănătății și eventuala răspundere penală a acestora din urmă (Calvelli și Ciglio c. Italiei (2002)).

În anumite circumstanțe, articolul 2 al Convenției poate face Statul responsabil de obligațiunea pozitivă de a proteja individul a cărui viață este amenințată de către acțiunile altei persoane, cu condiția totuși de a nu impune autorităților o povară insuportabilă sau excesivă⁵⁵.

În afară de pedeapsa capitală - care constituie obiectul excepției prevăzute în articolul 2.1 - articolul 2.2 enunță trei excepții suplimentare, cu toate că sunt bine circumscrise interzicerii generale de a aplica moartea în mod intenționat. Ele se referă la necesitatea, în primul rând, de a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale, într-al doilea rând, de a efectua o arestare conform legii sau de a împiedica evadarea unui deținut și, într-al treilea rând, de a reprimă o revoltă sau o răscoală. Principiul care prezidează exercitarea puterii discreționare a Statului în aplicarea unei din aceste excepții este că recurgerea eventuală la forță trebuie să fi e „absolut necesară”: o normă mai strictă și mai exigentă în materie de evaluare a proporționalității acțiunilor Statului decât cele enunțate în alte articole din Convenție. Curtea a considerat că noțiunea de „recurgere la forță” în articolul 2 nu se limitează la utilizarea armelor sau a violenței fizice, și se extinde la practici potențial mortale precum demontarea unei baricade cu ajutorul unui automobil militar (McShane c. Regatului Unit (2002)).

III. 2. Aspectele materiale ale dreptului la viață

Acțiunile guvernamentale care implică recurgerea la forță în afara contextului detenției Curtea europeană a Drepturilor Omului a examinat mai multe cauze în care reclamantul denunța o organizație și un control neadecvat al operațiunilor polițienești sau militare care au provocat moartea încălcând dispozițiile articolului 2 al Convenției. În prima cauză de acest tip (McCann și alții c. Regatului Unit (1995)), trei membri activi ai

⁵⁵ a se vedea, de exemplu, Osman c. Regatului Unit (1998), Akkoç c. Turciei (2000) și Kiliç c. Turciei (2000)

Armatei republicane irlandeze (IRA) fusese doborâți de către membrii forțelor securității britanice în Gibraltar.

După părerea Curții, chiar dacă soldații britanici acționase cu convingerea onestă că era necesar de a omorî interasații pentru a proteja viața altor persoane, organizarea și controlul operațiunii în ansamblul său, și, în special, evaluarea și transmiterea informațiilor soldaților de către Guvernul britanic la momentul morții interasaților, nu era suficientă.

Statul are obligațiunea de a proteja persoanele plasate sub paza sa sau sub controlul său, în măsura în care interasații sunt deosebit de vulnerabil la acțiunile agenților Statului. În special, dacă o persoană sănătoasă moare în timpul arestului său, Statul trebuie să furnizeze o explicație plauzibilă (Velikova c. Bulgariei (2000) și Salman c. Turciei (2000)).

Ținând cont de gravitatea alegațiilor care învinuiesc Statul de responsabilitatea pentru moartea unui deținut, Curtea a decis că nivelul probei cerute în această materie trebuia să se situeze „dincolo de orice îndoială rezonabilă” explicând:

[o astfel de] probă poate rezulta dintr-un fascicul de indici, sau de prezumții care nu au fost dezmințite, suficient de grave, precise și concordante. Dacă evenimentele în cauză, în totalitatea lor sau într-o mare măsură, sunt cunoscute exclusiv de către autorități, ca în cazul persoanelor supuse controlului lor în arest, orice rană sau deces survenit în această perioadă de detenție permite unele prezumții de fapt grave. Este convenabil de fapt de a considera că de misiunea probei sunt responsabile autoritățile, care trebuie să furnizeze o explicație satisfăcătoare și convingătoare (Salman c. Turciei (2000), paragraful 100).

III. 3. Aspectele procedurale ale dreptului la viață

Chiar în cauzele în care este imposibil de a identifica agenții Statului responsabili pentru o moarte sau o crimă, Curtea a conchis deseori asupra unei încălcări a articolului 2 din motiv că autoritățile au dus o anchetă neeficientă sau nu a dus deloc o anchetă. Scopul principal al unor astfel de anchete este de a veghea punerea în acțiune eficientă a legilor naționale care protejează dreptul la viață și obligațiunea asumată de responsabili

de o omucidere nelegală. Autoritățile trebuie să întreprindă în mod automat o astfel de anchetă din moment ce ele au luat cunoștință de un deces survenit în circumstanțe nelegale sau de o omucidere ilicită. Adică ancheta trebuie să fie declanșată chiar dacă părinții victimei se abțin să depună o plângere (a se vedea, de exemplu, *Ilhan c. Turciei* (2000) și *Kelly și alții c. Regatului Unit* (2001)).

Curtea a stabilit patru criterii principale pentru a evalua dacă o anchetă guvernamentală cu privire la o alegație de omucidere ilicită este „eficientă” sau nu în calitate de garanție parțială a dreptului la viață recunoscut de articolul 2. În primul rând, anchetatorii responsabili de verifi carea alegațiilor trebuie să fie independenți în raport cu agenții Statului implicați în evenimentele în cauză (*Güleç c. Turciei* (1998) și *Oğur c. Turciei* (1999)), totodată sub unghiul ierarhiei și verificării faptelor (*Ergi c. Turciei* (1998): încălcare, în măsura în care procurorul se bazaze mult pe informațiile furnizate de jandarmii implicați în incidentul care constituia obiectul anchetei; *McShanne c. Regatului Unit* (2002): încălcare, în măsura în care ancheta fusese dusă de polițiștii implicați, chiar dacă aceasta a fost indirect, în operațiunea care constituia obiectul anchetei).

Cel de-al doilea criteriu de eficiență stabilește o deosebire între obligațiunile de rezultat și de mijloace. În orice caz, obligațiunea de a garanta dreptul la viață nu ar putea – din punct de vedere realist – fi interpretat că cere ca orice deces survenit în circumstanțe nelegale să implice o condamnare penală: anumite cauze de omor nu sunt elucidate. Totuși, Curtea a considerat că un Stat are obligațiunea de a garanta ca orice anchetă cu privire la o asemenea moarte va permite de a determina dacă forța utilizată era sau nu justificată în circumstanțele date, precum și de a identifica și de a pedepsi responsabilii. Curtea nu a acceptat argumentul unui guvern pârât conform căruia simplul fapt de a urmări anumite persoane pentru omucidere ilicită îl scutește de a urmări proprii săi agenți, chiar în cazul în care autoritățile știau despre răpire sau de omor (*Avșar c. Turciei* (2001)).

Curtea a stabilit de asemenea că „orice lacună în anchetă care este de natură să deranjeze identifi carea cauzei de deces a unei sau mai multor persoane riscă să se soldeze cu o încălcare a acestei norme” (a se vedea, de exemplu, *McShane c. Regatului Unit* (2002): un organ responsabil de anchetă nu a fost în măsură să contrazică anumiți

martori să depună în cadrul unei anchete penale cu privire la o omucidere ilicită, ancheta nu a putut constata o inculpare sau nu a avut alte rezultate susceptibile de a duce la identificarea și la urmărirea autorilor; *Salman c. Turciei* (2000) și *Gül c. Turciei* (2000): autopsii neadecvate au fost considerate fiind de natură să compromită eficiența oricărei anchete cu privire la un omor ilicit).

Cel de al treilea criteriu de eficiență este termenul în care autoritățile declanșează o anchetă cu privire la recurgerea la forță care a dus la deces. Curtea a relevat că un răspuns rapid al autorităților când este vorba despre anchetarea recurgerii la forța mortală în general poate fi considerată ca fiind esențială pentru a păstra încrederea publicului în principiul legalității și pentru a evita orice aparență de complicitate sau de toleranță cu privire la acte nelegale (*Avșar c. Turciei* (2001) și *McShanne c. Regatului Unit* (2002)).

Cel de-al patrulea criteriu de eficiență ține de un caracter suficient al controlului public al anchetei și în special de posibilitățile apropiaților victimei de a participa la procesul de investigații în măsura cerută de protecția intereselor lor legitime (*Shanaghan c. Regatului Unit* (2001)): familia nu fusese informată de progresele anchetei cu privire la moartea apropiatului lor, inclusiv după ce procurorul a decis să nu o continue; și *Kelly și alții c. Regatului Unit* (2001): avocatului reclamanților i-a fost refuzat accesul la declarațiile martorilor utilizate la etapa anchetei judiciare).

În majoritatea cauzelor unde reclamanții pretind încălcări ale aspectelor procedurale ale articolului 2, Curtea se referă la eficiența anchetelor duse în cadrul urmăririlor penale duse împotriva responsabililor pretinsului omor ilicit. Totuși, judecătorii de la Strasbourg au considerat de asemenea că, în anumite circumstanțe, recursurile de drept civil sau administrativ pot furniza o protecție adecvată care se bazează pe stabilirea unei responsabilități și acordarea reparațiilor (*Calvelli și Ciglio c. Italiei* (2002): negligență medicală; și *Paul și Audrey Edwards c. Regatului Unit* (2002): negligența autorităților publice). Orice întârziere în plata unei despăgubiri acordate în cadrul procedurii civile sau administrative poate de asemenea contribui la constatarea unei încălcări ale aspectelor procedurale ale articolului 2 (*Öneryildiz c. Turciei* (2002)).

III. 4. Disparații

În ultimii ani, Curtea europeană a Drepturilor Omului a fost nevoită să considere încălcări ale articolului 2 în cauze care se refereau la dispariții ale persoanelor plasate în gardă sau sub controlul guvernului. Aceste cauze pot fi repartizate în două categorii, conform faptului dacă există sau nu documente sau alte probe ale detenției interesatului până la dispariție.

În ceea ce privește prima categorie, Curtea constată deseori o încălcare atât a aspectelor materiale cât și procedurale ale articolului 2. Încălcarea materială se fondează pe principiul că în prezența probelor circumstanțiale suficiente ale dispariției victimei în timp ce se afla în mâinile agenților

Statului, autoritățile trebuie să furnizeze explicații plauzibile cu privire la soarta persoanei în cauză, că corpul acestuia a fost găsit sau nu. Încălcarea procedurală rezultă în mod fi resc din incapacitatea Statului pârât de a îndeplini criteriile menționate mai sus (a se vedea, de exemplu, *Ciçek c. Turciei* (2001)).

Cât privește cea de-a doua categorie de cauze, Curtea nu poate în general constata decât o încălcare a aspectelor procedurale ale articolului 2 pentru că este de fapt imposibil de a stabili responsabilitatea agenților Statului pentru moartea presupusă a dispărutului (a se vedea, de exemplu, *Tanrikulu c. Turciei* (1999)). În această privință, trebuie de notat că Curtea a constatat o încălcare continuă a aspectelor procedurale a articolului 2 în cauza *Cipru c. Turciei* (2001): guvernul pârât s-a abținut mai mulți ani să ancheteze soarta a mii de persoane deținute de soldații turci (sau plasați sub controlul lor) în nordul Ciprului care apoi au dispărut.

III. 5. Dreptul de a muri

Dreptul la viață nu include dreptul de a muri. În cauza *Pretty c. Regatului Unit* (2002), Curtea a considerat că refuzul autorităților de a acorda o imunitate de urmărire unui om în cazul în care el ar ajuta soția sa să se sinucidă nu constituia o încălcare a articolului 2, chiar dacă interesata suferea de o maladie neurodegenerativă care afecta funcțiile corporale însă nu și facultățile sale intelectuale.

III. 6. Abolirea pedepsei cu moartea

Articolul 2.1 permite Statelor să aplice pedeapsa cu moartea ca pedeapsă capitală în anumite condiții. Totuși, Protocolul nr. 6 al Convenției cere abolirea lui, în afara anumitor circumstanțe extrem de limitate (la 31 decembrie 2003, acest instrument fusese ratificat de 43 de țări) iar Protocolul nr. 13 - intrat în vigoare la 31 decembrie 2003 - cere abolirea sa în orice circumstanță.

CAPITOLUL IV

JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI CU PRIVIRE LA PROTECȚIA DREPTULUI LA VIAȚĂ

La nivel mondial, cel mai perfecționat și sofisticat sistem de protecție a drepturilor omului este considerat a fi mecanismul european. Bazele sale au fost puse de Consiliul European la 5 mai 1948. În viziunea membrilor acestui organ, respectarea drepturilor omului era considerată a fi singura modalitate de a stabili o înaltă unitate între membrii săi, pentru protecția și realizarea idealurilor și principiilor care formează patrimoniul lor spiritual comun și pentru facilitarea programelor economice și sociale⁵⁶.

Importanța Curții Europene a Drepturilor Omului față de Convenția Europeană a Drepturilor Omului rezidă în faptul că jurisprudența acesteia este cea care asigură interpretarea și efectul deplin al Convenției. Curtea dă o interpretare teleologică și în același timp evolutivă a Convenției văzută ca „un instrument viu”, care trebuie interpretată în lumina condițiilor actuale.

În materia dreptului la viață, Curtea a fost confruntată cu un număr destul de variat de cazuri, deși nu tot atât de numeroase ca cele referitoare la alte drepturi și libertăți consacrate prin Convenție. Interesant este faptul că atunci când a trebuit să dea răspuns problemelor ce țineau de dreptul la viață al fătului sau de dreptul la eutanasiu, Curtea a ales să intervină în temeiul altor articole, cum ar fi articolul 8 privind dreptul la respectarea vieții private și de familie. Din acest motiv Curtea a respectat un element important în asigurarea dreptului la viață, în înțelesul său clasic.

În ceea ce privește dreptul la viață, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat o serie de hotărâri foarte importante pentru garantarea dreptului la viață, în cele mai importante ipoteze. Interpretarea evolutivă și de natură să completeze textul Convenției Europene a Drepturilor Omului, a stat la baza hotărârii care stabilea existența unor obligații pozitive ale statelor atunci când este vorba despre protejarea vieții, mai

⁵⁶ Bianca Selejan, „Protecția europeană a drepturilor omului”, Editura All Beck, București, 2004, pag. 38.

ales atunci când un individ este vulnerabil în fața actelor criminale ale altora⁵⁷.

O altă serie foarte importantă de hotărâri au fost cele care condamnau statele pentru încălcarea dreptului la viață atunci când nu efectuează anchete efective în cazul dispariției unor persoane sau a morții suspecte⁵⁸.

O jurisprudență bogată există și în ceea ce privește frontierele vieții, deși aceasta nu aduce elemente revoluționare, ci poate fi chiar criticată pentru prea multa precauție.

În ceea ce privește eutanasia, Curtea Europeană a refuzat, într-o hotărâre recentă să admită ca o componentă a dreptului la viață, dreptul de a muri⁵⁹. În această cauză ea a stabilit că soluția nu trebuie să fie dată pe cale pretoriană, ci pe cale politică. Remarca subliniază limitele judecătorești și inadmisibilitatea evitării responsabilității de către politicieni, care nu intervin pentru a tranșa într-o manieră cât mai clară, probleme atât de delicate și de actuale. În același timp, se poate specula că această Curte și-a stabilit singură limitele intervenției sale.

Foarte interesantă este ultima evoluție în jurisprudența Curții, care deși reușește în unele cazuri să constate o violare a dreptului la viață, adoptă ceea ce s-a numit o interpretare a articolului 3 în lumina articolului 2. Această jurisprudență subliniază dificultatea încadrării precise a anumitor încălcări ale drepturilor omului, care, în funcție de circumstanțe, pot fi încadrate ca o încălcare a dreptului la viață sau ca un tratament inuman și degradant. Aceasta s-a întâmplat în faimoasa hotărâre Ocalanc - Turciei 2003⁶⁰.

Toate aceste hotărâri prezintă interes atât sub aspectul soluționării finale, cât și sub aspectul părerilor separate ale judecătorilor sau al numărului de voturi cu care au fost adoptate. Datorită modalităților de interpretare a Convenției există întotdeauna posibilitatea ca jurisprudența CEDO să se schimbe și să se aducă elemente inovatoare, de care statele părți trebuie să țină seama. Acest lucru exploatează poate cel mai bine succesul mecanismului european de protecție a drepturilor omului.

⁵⁷CEDO - Paul și Andrey Edwards c. Regatul Unit 2002, în Bianca Selejan Guțan, Horațiu Alexandru Rusu, „Jurisprudența CEDO”, Editura Hamangiu, 2006, pag 97.

⁵⁸CEDO - Timutas Cicek și Akdeniz. c. Turciei 2000-2001, idem, pag. 136.

⁵⁹CEDO - Pretty. c. Regatul Unit 2002, idem, pag. 218.

⁶⁰Bianca Selejan, „Protecția europeană a drepturilor omului”, Editura All Beck, București, 2004, pag. 86.

În protecția dreptului la viață, statele contractante au atât o obligație negativă- de a nu provoca moartea în mod intenționat-, cât și una pozitivă- de a lua măsurile necesare pentru protecția vieții. Obligația pozitivă care revine frecvent în analiza Curții este cea de a desfășura o anchetă efectivă de îndată ce autoritățile statului au cunoștință despre moartea unei persoane. De exemplu, decesul cauzat de expunerea la radiații nucleare este o încălcare a unei obligații pozitive a statului, cea a dreptului la un mediu sănătos, recunoscută prin prisma obligației de a proteja dreptul la viață. Curtea a sancționat și atitudinea pasivă a autorităților în cauza *Kontrova c. Slovaciei* (2007), atitudinea ce a dus la decesul copiilor reclamantei, uciși de soțul acesteia, în ciuda faptului că reclamanta a făcut repetate plângeri la poliția locală⁶¹. În cauza *Asociația X c. Regatului Unit*, în care o asociație a susținut că o campanie de vaccinare a populației care a avut loc în Marea Britanie s-a soldat cu un număr de decese și că prin activitatea lor neglijentă autoritățile statului au încălcat prevederile art. 2, Comisia a statuat în sensul că, dacă în cadrul unei asemenea campanii, care are ca unic obiectiv protejarea sănătății întregii comunități prin eradicarea unor boli infecțioase, se pot produce unele accidente, nu s-ar putea admite că a existat, din partea autorităților, intenția de a ucide.

Dacă în cauza *Güleç c. Turciei* (1998) CEDO a condamnat Turcia pentru că o persoană a fost omorâtă de către forțele de securitate ale Statului în timpul unei manifestații, în ceea ce privește un cuplu tânăr omorât de un polițist în cadrul unei operațiuni de salvare a unor ostateci⁶², Curtea a considerat că organizarea și conduita operațiunii corespundea cerințelor articolului 2. În cauza *Nachova și alții c. Bulgariei*, Curtea a sancționat comportamentul agenților statului care a rezultat în moartea a două persoane. Victimele, militari în termen, evadaseră de la locul unde executau o pedeapsă pentru infracțiuni minore. Or, cadrul legal permitea ca la arestarea membrilor forțelor armate forța letală să fie folosită chiar și când acestora li se reproșau infracțiuni minore. Arestarea victimelor în speță a fost realizată de o echipă de militari bine înarmați care nu au fost pregătiți anterior în niciun fel cu privire la riscul pe care l-ar fi prezentat victimele și care nu au primit nici o atenționare privind necesitatea de a proteja viața. Victimele nu aveau nici un antecedent de violență, iar la momentul faptelor nu erau înarmați și nici nu

⁶¹ Selejan-Guțan, Bianca, *Protecția europeană a drepturilor omului*, CH-BECK, 2008, p. 83

⁶² Andronicou și Constantinou c. Ciprului, 1997

aveau un comportament violent. În plus, împotriva lor s-a folosit o armă automată, deși agentul statului avea asupra lui și un pistol obișnuit. Din toate aceste circumstanțe, Curtea europeană a ajuns la concluzia că recursul la forța letală a fost excesiv.

În cauza Kilinc ș.a. împotriva Turciei din 7 iunie 2005, reclamanții au fost părinții, respectiv sora lui Mustafa Kilinc, un recrut care s-a sinucis în mai 1995 în timpul efectuării serviciului militar obligatoriu. Acesta suferea de depresie atipică, diagnosticată din 1992. În 1994 a fost declarat apt pentru efectuarea serviciului militar. Încă de la încorporare a fost supus mai multor tratamente psihiatrice, care însă nu au condus la îmbunătățirea stării recrutului. În aprilie 1995 a fost internat în spital. La întoarcerea în unitatea militară, i-au fost încredințate sarcinile obișnuite pentru un recrut. La 15 mai 1995 a fost de gardă, încredințându-i-se o armă Kalachnikov. În aceeași zi s-a sinucis cu arma respectivă. Ulterior comandant a fost cercetat, fiind însă achitat pe motiv că elementele constitutive ale delictului de neglijență nu erau întrunite. De asemenea, acțiunea în daune interese a reclamanților a fost respinsă, instanța militară apreciind că incidentul era imputabil doar victimei. Curtea a constatat că autoritățile militare au avut posibilitatea să anticipeze riscul ca recrutul să încerce să își ia viața, având în vedere problemele sale de sănătate. Legislația turcă în materie a fost apreciată de Curte ca insuficient de precisă cu privire la recrutarea persoanelor a căror capacitate de a efectua serviciul militar este îndoielnică și nici cu privire la responsabilitatea superiorilor în astfel de situații. Prin urmare, articolul 2 a fost încălcat.

Prin hotărârea dată în cauza Gagiș c. României, Curtea a reamintit ca statele au obligația de a proteja viața deținuților și de a asigura aplicarea tratamentelor medicale în penitenciare, atunci când este cazul. Reclamantul Traian Gagiș, cetățean roman, s-a născut în anul 1954 și a murit în septembrie 2001. Invocând încălcarea articolului 2 și a articolului 3, acesta s-a adresat Curții ca urmare a condițiilor precare de detenție și a lipsei unor investigații în acest sens. De asemenea, acesta a reclamat că, deși suferea de mai multe afecțiuni cronice, autoritățile nu i-au asigurat tratamentul corespunzător. Totodată, în baza articolului 8 și a articolului 34, acesta a reclamat faptul că autoritățile închisorii i-au refuzat cererea de sesizare a CEDO.

În 2004, în ciuda morții reclamantului, Curtea a decis examinarea cererii. Curtea a constatat că starea de sănătate a reclamantului necesita supraveghere și tratament special.

În plus, reclamantul nu a fost tratat corespunzător și a fost lăsat într-o celulă până cu o zi înainte de deces. Curtea a mai subliniat că ancheta penală realizată s-a limitat să analizeze tratamentul reclamantului din spital, fără a se apleca și asupra unor neglijențe grave ale autorităților care trebuiau să asigure supravegherea medicală a reclamantului. De aceea, Curtea a constatat că România a încălcat dreptul la viață al reclamantului.

Dreptul de a trăi și dreptul de a muri. Articolul 4 din *Convenția americană a drepturilor omului* dispune că dreptul la viață este protejat în general începând cu concepția⁶³. Art. 2 din *Convenția europeană a drepturilor omului* nu specifică decât că dreptul la viață este garantat, fără a defini noțiunea de persoană și de viață, fără a defini noțiunea de „persoană” și de „viață” și deci fără a preciza beneficiarii acestui drept. Din această cauză, s-a pus problema dacă fătul ar putea fi privit ca o persoană în sensul art. 2 și ar trebui să fie considerat, în virtutea acestei dispoziții, ca având drept la viață.

În cauza *Vo contra Franța*, apreciind că nu există un consens european asupra definiției științifice și juridice a începutului vieții, Curtea a renunțat să statueze dacă art. 2 din Convenție protejează dreptul copilului nenăscut de a se naște și trimite la ampla marjă de apreciere recunoscută statelor. Aceeași trimitere la dreptul intern a permis Curții să statueze că embrionul nu se poate prevala de dreptul la viață în cauza *Evans contra Regatului Unit al Marii Britanii*.

Tot cu privire la avort, fosta Comisie a stabilit că avortul în cea de-a zecea săptămână de sarcină, având scopul de a proteja sănătatea fizică și mintală a mamei, nu constituie încălcarea art. 2 CEDO (*Evans contra Regatului Unit*).

Cu privire la problema existenței dreptului tatălui de a fi consultat cu privire la întreruperea sarcinii, CEDO a estimat că această pretenție întemeiată pe respectul datorat vieții sale intime și de familie nu este justificată, deoarece acest drept nu poate fi interpretat atât de extensiv încât să includă și dreptul procedural de a fi consultat cu privire la vortul pe care intenționează să-l facă mama⁶⁴.

În ceea ce privește eutanasierea, aceasta a beneficiat de o abordare diferită din partea statelor europene. De exemplu, Elveția interzice eutanasia activă, dar unele

⁶³ Bîrsan, Corneliu, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, vol. I, *Drepturi și libertăți*, editura CH. BECK, 2005, p. 160

⁶⁴ Micu, Doina, *Garantarea drepturilor omului*, All Beck, 1998, p. 35

cantoane permit eutanasia pasivă, care presupune dreptul de a refuza anticipat prelungirea artificială a vieții, iar Olanda permite eutanasia din anul 2001.

Poziția Curții cu privire la acest aspect (*Preety contra Regatului Unit*) din Convenție, care protejează dreptul la viață, nu poate fi interpretat ca acordând un drept diametral opus, adică dreptul de a muri, fie de mâna unui terț, sau cu asistența unei autorități publice. În cauza menționată, Curtea a considerat că refuzul autorităților de a acorda o imunitate de urmărire unui om în cazul în care el ar ajuta soția sa să se sinucidă nu constituia o încălcare a articolului 2, chiar dacă soția suferea de o maladie neurodegenerativă care afecta funcțiile corporale însă nu și facultățile sale intelectuale. Jurisprudența acceptă ca o persoană să refuze un tratament de natură să prelungească viața sau să o păstreze, precum și administrarea unui tratament având un dublu efect, adică ușurarea durerii și a suferinței unui pacient, dar cu efectul secundar al scurtării speranței sale de viață. În acest context, este utilă distincția între eutanasia pasivă și cea activă. În cazul primei forme, o persoană este ajutată de o alta să moară, în timp ce a doua formă presupune refuzul persoanei de a mai primi mâncare sau tratament. În cauza amintită mai sus, Curtea a considerat că o persoană poate revendica dreptul de a muri refuzând să urmeze un tratament care ar avea ca efect prelungirea vieții sale⁶⁵.

Necesitatea unei anchete efective privind circumstanțele morții. Aceasta este o obligație procedurală a statului în exercitarea rolul său pozitiv în garantarea respectării articolului 2 al Convenției. Ancheta este necesară nu numai atunci când recurgerea la forță din partea agenților statului a condus la moartea unei persoane, ci și când moartea a fost rezultatul activității unei terțe persoane. Ancheta are rolul de a determina vinovații și de a asigura aplicarea legilor din domeniul respectiv prin asigurarea obținerii probelor, independența organelor de anchetă, celeritate și diligență, etc. Jurisprudența a reținut că această obligație a statului a fost încălcată în cazuri ca: absența anchetei, lipsa promptitudinii sau a diligenței, raportul nu a fost făcut public și rezultatele nu au fost comunicate reclamantului, nu a fost efectuată o reconstituire, deși era necesară, nu au fost audiați unii martori oculari, etc.

În cauza *Agache și alții c. România*, reclamantii sunt șase cetățeni români care

⁶⁵ Vezi și Bogdan, D., Selegean, M., *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența CEDO*, editura All Beck, p. 9

trăiesc în România și Germania. Ei sunt soția și copiii lui Aurel Agache, un ofițer de miliție care a murit în timpul demonstrațiilor anti-comuniste din România, în decembrie 1989. Bazându-se, în special, pe articolul 2, aceștia se plâng de lipsa unei anchete efective în moartea lui. CEDO a constatat încălcarea drepturilor prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, articolul 2. Totodată a acordat daune morale pentru cei 6 membrii ai familiei Agache, însumate în valoare de 25.000 de euro plus 1000 de euro cheltuieli de judecată.

IV.1. Enzile Özdemir c. Turciei

În cauza Enzile Özdemir c. Turciei Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că a fost încălcat art. 2 sub două aspecte, respectiv sub aspectul dispariției și decesului prezumat al lui Mehmet Özdemir și sub aspectul lipsei unei anchete efective cu privire la circumstanțele dispariției acestuia.

În baza art. 41 din Convenția, s-au acordat petentului daune materiale în valoare de 40.000 Euro, 23.500 Euro daune morale și 2176 Euro cheltuieli judiciare.

Expunând starea de fapt d-na Özdemir a arătat că soțul său Mehmet Özdemir, membru al Partidului democrat popular, a fost hărțuit de forțele de securitate. În perioada 1995-1997 s-ar fi declanșat o anchetă penală împotriva sa, fiind bănuț că ar fi participat la activitățile Partidul Comunist din Kurdistan. În data de 26 decembrie 1997, susține petenta, conform unor martori oculari, soțul său care se afla într-o cafenea împreună cu câțiva prieteni, a fost urcat cu forța într-un taxi de către persoane înarmate, îmbrăcate în haine civile. În data de 29 decembrie 1997, petenta a depus o plângere la parchetul de pe lângă Curtea de Siguranță a Statului din Diyarbakır, solicitând informații în legătură cu locul unde se află soțul ei. Pe plângere i s-a pus inițial o șampilă cu mențiunea "aflat în custodia direcției de securitate", pentru ca ulterior să i se comunice că șampila cu mențiunea respectivă a fost pusă din eroare, soțul său nefiind în custodia direcției de securitate. D-na Enzile Özdemir a mai depus și alte plângeri la autoritățile din Diyarbakır, repetând de fiecare dată modul în care a dispărut soțul său și arătând că nu poate indica numele martorilor oculari pentru că acestora e este frică să depună mărturie. Procurorul competent să cerceteze cazul a deschis o ancheta la scurt timp după dispariției, verificând

registrele de rețineri ale direcției de securitate. D-na Özdemir și cumnata sa au fost interogate cu privire la dispariția soțului petentei și li s-a cerut să raporteze regulat forțelor de securitate orice informații în legătură cu evoluția cazului. Forțele de securitate au declarat de fiecare dată că Mehmet Özdemir nu este în custodia lor.

În data de 19 decembrie 2003, procurorul a dispus neînceperea procedurii penale cu privire la răpirea d-lui Mehmet Özdemir. Ancheta oficială cu privire la dispariția -lui Mehmet Özdemir a rămas deschisă până la sfârșitul anului 2007. În continuare s-a arătat că Enzile Özdemir nu mai are vești despre soțul ei de mai bine de 10 ani și presupune că a murit.

Invocând art 2, art. 5 și art. 13, petenta pretinde că soțul său a fost ridicat cu forța și ucis de forțele de securitate turce și că autoritățile nu au efectuat nu ar fi desfășurat o anchetă adecvată și efectivă.

Curtea a analizat încălcarea acestui text sub două aspecte, respectiv cu privire la dispariția și decesul prezumat al d-lui Özdemir și cu privire la caracterul anchetei desfășurate de autoritățile competente.

a) Cu privire la dispariția și decesul prezumat al d-lui Özdemir, Curtea constatând circumstanțele în care a dispărut soțul petentei, respectiv în timp ce se desfășura o procedură penală împotriva sa și reamintind un alt caz în care în SE-ul Turciei s-a mai constatat dispariția unei persoane la mijlocul anilor 90, bănuită de autorități că ar fi participat la activitățile Partidul Comunist din Kurdistan, a tras concluzia că dispariția d-lui Özdemir poate fi apreciată ca o situație care îi pune în pericol viața. Plângerea soției acestuia în care se arată amănunte asemănătoare cu cele referitoare la cealaltă dispariție, este apreciată de Curte ca fiind credibilă, cu atât mai mult cu cât starea de fapt este descrisă coerent iar afirmațiile sale deși negate, nu au fost combătute de Guvern.

În lipsa oricăror știri de mai bine de 10 ani, Curtea concluzionează că trebuie prezumat că soțul petentei a murit în urma detenției nerecunoscute de Guvern.

Din faptul că autoritățile turce nu au furnizat nicio explicație cu privire la evenimentele ce au urmat după detenție, Curtea a dedus că responsabilitatea decesului este imputabilă Turciei și a decis că, sub acest aspect a fost încălcat art. 2 din Convenție.

b) Cu privire la caracterul anchetei Curtea a constatat că nu au fost respectate nici cele mai elementare măsuri procedurale. Astfel, procurorul nici măcar nu a încercat să

identifice eventualii martorii oculari-cum ar fi proprietarii și personanul cafenelei sau comercianți vecini-din momentul ridicării soțului petentei care s-a produs într-un loc public. De asemenea, nu a încercat să cerceteze motivul pentru care după ce pe plângerea din 29 decembrie 1997 s-a aplicat o ștampilă oficială, ulterior s-a pretins că ar fi fost aplicată din eroare. Concluziile la care a ajuns Curtea analizând încălcarea art. 2, nu lasă să subziste nicio îndoială cu privire la faptul că autoritățile nu au luat măsuri adecvate și efective pentru a-l proteja pe soțul petentei de riscurile subsecvente dispariției sale.

IV.2. McCann contra Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord

Între multele cazuri soluționate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului există câteva cu semnificații deosebite în ceea ce privește necesitatea respectării dreptului la viață în operațiunile militare. Astfel, în *cazul McCann contra Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord*, referitor la tirurile mortale ale soldaților britanici asupra a trei membri ai IRA bănuți de pregătirea unui atentat terorist cu bombă în Gibraltar, Curtea a stabilit, în 1995, că obligația de a proteja dreptul la viață implică efectuarea unei forme de anchetă eficientă atunci când recurgerea la forță de către agenții de stat a dus la moarte de om; ea a cercetat nu numai premeditarea omuciderilor, nu numai dacă forța utilizată era strict proporțională cu protejarea vieții, ci și dacă operațiunea a fost pregătită, condusă și controlată, astfel încât să reducă la minimum, în măsura posibilului, recurgerea la mijloace mortale. De aceea, Curtea a admis că militarii credeau, pe bună dreptate, că trebuiau să tragă în suspecți pentru a-i împiedica să declanșeze bomba și să provoace astfel importante pierderi de vieți omenești; recurgerea la forță, definită în articolul 2 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, poate să se justifice atunci când se bazează pe o convingere cinstită, considerată, pentru motive bine intenționate, ca valabilă, dar care se dovedește ulterior a fi greșită. Pe de altă parte, Curtea a fost convinsă că nu s-a ținut suficient cont de posibilitatea ca evaluările serviciilor de informații să fie greșite; autoritățile trebuiau, prin însăși obligația lor de a respecta viața, să evalueze cu cea mai mare prudență informațiile înainte de a le transmite unor soldați care folosesc în mod automat armele pentru a ucide. Un asemenea act reflex n-a fost

îndeplinit cu toate precauțiile în manevrarea armelor de foc, deși am fi în drept să-l așteptăm din partea unor persoane responsabile de aplicarea legilor într-o societate democratică, chiar și atunci când este vorba de teroriști periculoși.

Ceea ce este important în hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului nu este neapărat sentința, ci, mai ales, semnificația lipsei de precauție și planificarea, coordonarea, organizarea și controlul unei operațiuni militare ce are drept miză dreptul la viață.

Și unele procese ale revoluției din decembrie 1989 din România și ale mineriadelor care au urmat au aceeași semnificație: comandanții militari, cu sprijinul consilierilor juridici, trebuiau să vegheze permanent la respectarea drepturilor omului în situații de criză și de conflict armat, astfel încât mijloacele violenței armate să fie utilizate cel mult în spiritul restricțiilor impuse de legislația militară națională și de instrumentele juridice internaționale, de drepturile omului, în care dreptul la viață deține primul loc⁶⁶.

IV.3. Natallie Evans c. Marea Britanie

În martie 2006, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a luat o decizie în cazul Natallie Evans versus Marea Britanie. În urma acestei decizii (dacă nu va fi anulată de o decizie mai înaltă), o clinică din Marea Britanie urmează să distrugă niște embrioni.

În 2001, Natallie Evans a aflat că are cancer și că în urma tratamentului va rămâne infertilă. În consecință, Natallie și (pe atunci) logodnicul său au vizitat o clinică de fertilizare, unde în 2002 au conceput câțiva embrioni care au fost congelați, urmând să fie implantați după tratarea cancerului. Tratamentul cancerului a avut succes, iar Natallie Evans a supraviețuit (infertilă), însă nu și relația dintre ea și logodnic. În consecință, dl. Johnston (fostul logodnic) a decis că nu mai dorește să devină tatăl copiilor d-nei. Evans. Conform legii, odată ce unul din parteneri și-a retras consimțământul, clinica nu mai are voie să realizeze implantarea. Natallie Evans și-a dat logodnicul în judecată. După ce a pierdut proces după proces până la cea mai înaltă curte judecătorească din Marea

⁶⁶ Maior Vasile Roman, Căpitan Mircea Batschi și Colonel Ion Dragoman - prof. univ. dr. la Universitatea Națională de Apărare.

Britanie, Natallie Evans a dat în judecată Marea Britanie la CEDO, susținând că decizia britanică încalcă: dreptul la viață, dreptul la respect pentru viața privată și cea de familie și principiul non-discriminării. Conform deciziei CEDO, Marea Britanie nu încalcă nici unul din aceste puncte, iar dl. Johnston nu poate fi obligat să devină tată împotriva voinței sale. Altminteri, conform deciziei CEDO, s-ar crea un precedent arbitrar și incoerent. Curtea poate face din retragerea consimțământului ceva relevant, dar nu și decisiv și nu poate „acorda clinicii, Curții sau altei autorități independente puterea de a anula necesitatea de a avea consimțământul donatorului”.

CEDO a decis să nu aplice dreptul la viață, prevăzut de articolul 2 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, recunoscând în schimb dreptul la respectarea vieții private și de familie, prevăzute de articolul 8 al aceleiași Convenții. În consecință, Natallie Evans nu are dreptul să folosească embrionii pentru fecundarea in vitro fără consimțământul bărbatului cu ajutorul căruia au fost creați acești embrioni. Potrivit deciziei Curții, intră în atribuțiile fiecărui stat în parte să definească juridic momentul din care ia naștere dreptul la viață. De atunci, Natallie Evans, devenită foarte populară în Marea Britanie, face apeluri publice către fostul logodnic, pentru ca acesta să-i permită să devină mama copiilor săi genetici⁶⁷.

IV.4. ORAK c. TURCIA

Fiul reclamantului Abdurrahman Orak, cetățean turc, este arestat de jandarmerie și moare în timpul detenției. Deoarece ancheta penală nu ajunge la condamnarea vreunui vinovat, Abdurrahman Orak sesizează Comisia Europeană a Drepturilor Omului cu o plângere individuală împotriva Turciei, susținând printre altele și violarea articolului 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Articolul 2, care garantează dreptul la viață și definește împrejurările în care se poate ajunge în mod legitim la decesul unei persoane împreună cu articolul 3 (interzicerea torturii), consacră una din valorile fundamentale ale societăților democratice. Luat în ansamblul său, articolul 2 demonstrează că el nu vizează numai

⁶⁷ Daniela Curtaș, doctor în Științe Politice, cercetător în bioetică la Universitatea din Manchester, Marea Britanie.

uciderea cu intenție, dar și situațiile în care o utilizare legitimă a forței poate conduce la deces în mod involuntar. Caracterul deliberat sau intenționat al recurgerii la forța letală nu este decât un element printre altele ce trebuie luate în seamă în aprecierea necesității acestei măsuri.

Ținând cont de importanța protecției articolului 2, Curtea trebuie să examineze în mod extrem de atent cazurile în care se ajunge la decesul unei persoane, luând în considerare nu numai actele agenților statului, ci și ansamblul împrejurărilor cauzei.

Cu privire la decesul fiului reclamantului, Curtea relevă că rănilor cauzate acestuia în timpul unei încercări de evadare nu au determinat examinarea lui medicală. Dacă rănilor rezultă din utilizarea forței în acest incident, revine Guvernului să aducă probe pertinente, în special dovezi medicale și procese verbale detaliate, demonstrând că recurgera la forță a fost proporțională și absolut necesară. Or, nu acesta este cazul în speță.

Curtea nu consideră necesar să speculeze asupra chestiunii de a ști dacă cel arestat a suferit un traumatism cranian ori s-a rănit în timpul pretinsei sale încercări de evadare, ținând cont că, independent de originea traumatismului în cauză, există mai multe elemente satisfăcătoare și convingătoare conform cărora decesul implică răspunderea statului pârât în sensul articolului 2 din Convenție.

Curtea relevă că arestatul, care prezenta răni pe corp și un traumatism cranian, a fost transferat la spital după șase zile de la pretinsa încercare de evadare, iar în aceeași zi a intrat în comă. Guvernul nu a prezentat nici o explicație plauzibilă pentru rănilor aflate pe mai multe părți ale corpului. În plus, potrivit raportului de autopsie, decesul este cauzat de o congestie cerebrală, nici pentru aceasta Guvernul neprezentând nici o explicație. În plus, rezultă că, în timpul detenției, autoritățile s-au mulțumit cu un tratament insuficient. Având în vedere elementele dosarului, Curtea estimează că răspunderea statului cu privire la deces este angajată prin faptul că nu a dat nici o explicație cu privire la originea congestiei cerebrale care a antrenat decesul și că nu și-a îndeplinit obligația de a proteja viața persoanei aflate sub controlul său în timpul arestării. Rezultă că articolul 2 a fost violat sub acest aspect.

În concret, Curtea apreciază că autoritățile nu au efectuat o anchetă efectivă asupra împrejurărilor decesului arestatului, ceea ce face plângerile civile inoperante în

cauză, astfel încât ea respinge aspectele civile și penale ale excepției Guvernului și concluzionează violarea articolului 2 din acest punct de vedere.

Prin hotărârea din 14 februarie 2002, Curtea Europeană a Drepturilor Omului statuează în unanimitate că a existat violarea articolului 2 din Convenție și obligă statul turc la plata a 46.000 de euro pentru prejudiciul material, 457 de euro cu titlu de cheltuieli de înmormântare, 22.500 de euro pentru prejudiciul moral, sumă pe care reclamantul o va deține pentru moștenitorii fiului său, și 4.000 de euro cu titlu de prejudiciu moral suferit de reclamant, 2.660 de euro plus orice sumă care poate fi datorată cu titlu de TVA sau orice alte sarcini fiscale exigibile la momentul plății, minus 4.100 de franci francezi plătiți de Consiliul Europei cu titlu de asistență judiciară, iar toate aceste sume vor fi majorate cu o dobândă simplă de 4,26% pe an cu începere de la expirarea respectivului termen și până la plată⁶⁸.

IV.5. MASTROMATTEO c. ITALIA

Fiul reclamantului Raffaele Mastromatteo, cetățean italian, este ucis de un răufăcător care fugea după ce devalizase o bancă împreună cu doi complici. În timpul săvârșirii infracțiunii de jaf armat și omor, autorul omorului (M.R.) executa o pedeapsă privativă de libertate de 16 ani și 5 luni pentru omor și alte infracțiuni, iar doi dintre comicii săi - pedepse pentru jaf armat și alte infracțiuni. Cu câteva zile înainte de săvârșirea omorului, autorul și unul dintre complicii săi (A.C.) sunt învoiți din penitenciar pentru două zile, respectiv pentru șapte zile, de judecătorul însărcinat cu executarea pedepselor, dar nu se întorc la expirarea perioadei, fiind considerați evadați și dați în urmărire. Celălalt complice (G.M.) execută pedeapsa într-un regim semi-deschis, și anume ziua muncind, iar noaptea fiind în penitenciar. Un al patrulea complice (G.B.) nu se află în executarea vreunei pedepse la data săvârșirii faptelor.

Ulterior, infractorii sunt prinși și condamnați, dar numai M.R. și G.M. pentru omor, iar G.B. pentru complicitate la omor, în timp ce A.C. este condamnat pentru jaf armat. În proces, reclamantul, tatăl victimei se constituie parte civilă, obținând obligarea

⁶⁸ Corneliu -Liviu Popescu, „Jurisprudența CEDO (1999-2002)”, Editura All Beck, București, 2003, pag.7.

inculpaților la plata unei indemnizații, pentru restul având dreptul să introducă o acțiune civilă distinctă. Acțiunea în despăgubiri introdusă de reclamant împotriva statului este respinsă, pe motivul că, potrivit legii, ar fi fost admisibilă numai dacă era vorba de infracțiuni comise de Mafie sau de organizații criminale, ceea ce nu este cazul.

În petiția sa din decembrie 1996, adresată Comisiei, dl. Mastromatteo invocă articolul 2 al Convenției. El afirmă că deciziile judecătorilor de aplicare a pedepselor, care acordaseră măsuri de reinserție ucigașilor fiului său se află la originea decesului acestuia din urmă și se plânge că nu a obținut nici o reparație din partea statului.

Curtea consideră că plângerea reclamantului vizează două aspecte, și anume contribuția avută de starea de libertate a infractorilor la uciderea fiului său și absența compensației pentru decesul acestuia.

Potrivit articolului 2 al Convenției, statele se obligă nu numai la protecție împotriva privărilor intenționate și nelegale ale vieții, dar și la luarea măsurilor necesare pentru protecția vieții celor aflați sub jurisdicția lor. Articolul 2 poate implica, în anumite împrejurări bine determinate, obligația pozitivă a autorităților de a lua măsuri operaționale preventive pentru protejarea unui individ a cărui viață este în pericol de actele criminale ale altui individ.

Prezenta cauză se deosebește de altele examinate în jurisprudența Curții, deoarece aici nu se pune problema determinării existenței vreunei răspunderi a autorităților pentru lipsa de protecție personală a victimei, ci ceea ce este în discuție este obligația de a acorda protecție generală societății împotriva potențialelor acte ale uneia sau mai multor persoane care execută pedepse privative de libertate pentru infracțiuni violente și determinarea întinderii acestei protecții.

Una din funcțiile esențiale ale unei pedepse privative de libertate este protejarea societății. În același timp, Curtea recunoaște scopul legitim al politicii de reintegrare socială progresivă a persoanelor condamnate la închisoare.

Rămâne a se stabili dacă adoptarea și executarea deciziilor concrete de învoire și, respectiv, de regim de semi-libertate, reprezintă o violare a îndatoririlor cerute de articolul 2. Sub acest aspect, este evident că, dacă persoanele respective s-ar fi aflat în penitenciar, fiul reclamantului nu ar fi fost ucis de ele. Totuși, o asemenea condiție nu este suficientă pentru a angaja răspunderea statului pe terenul articolului 2, fiind necesar de demonstrat

că decesul a rezultat dintr-o carență a autorităților naționale de a face ceea ce în mod rezonabil li se putea pretinde pentru evitarea unui risc real și imediat pentru viață, despre care au avut ori trebuia să aibă cunoștință. În prezenta cauză, riscul relevant este riscul pentru public în general, iar nu pentru unul sau mai mulți indivizi identificabili.

Analizând toate aspectele speței, Curtea estimează că sistemul instaurat în Italia prevede măsuri suficiente pentru a asigura protecția societății. Opinia ei este întărită de statisticile furnizate de stat, care arată că procentajul crimelor comise de deținuții aflați în semi-libertate sau cel al evadărilor survenite în timpul unei ieșiri autorizate este foarte redus. Nimic nu indică deci că regimul măsurilor de reinseție aplicabil în Italia în momentul petrecerii faptelor ar trebui pus în cauză în baza articolului 2. Potrivit Curții, nimic nu putea face autoritățile să se teamă că ieșirea celor doi deținuți putea prezenta un risc cert și imediat pentru viață. În consecință, Curtea a ajuns la concluzia că nu a fost violat articolul 2 în ceea ce privește măsurile preventive.

Cu privire la pretinsa violare a obligațiilor procedurale potrivit articolului 2, prin Hotărârea din 24 octombrie 2002, Curtea consideră că există în speță o obligație procedurală constând în determinarea circumstanțelor morții fiului petiționarului. La capătul anchetei, răufăcătorii au fost recunoscuți drept vinovați de omor și condamnați la pedepse grele și la indemnizarea petiționarului. În consecință, Curtea consideră că statul și-a îndeplinit obligația de a garanta o anchetă penală⁶⁹.

IV.6. PRETTY c. REGATUL UNIT

Diane Pretty, o resortisantă britanică, este condamnată să moară din cauza unei scleroze laterale amiotrofice, boală neurodegenerativă incurabilă care aduce după sine o paralizie a mușchilor. Este paralizată de la gât până la picioare și nu i-a mai rămas decât foarte puțin timp de trăit. Cu toate acestea, facultățile intelectuale și capacitatea sa de decizie nu îi sunt cu nimic atinse. Dat fiind că faza terminală a bolii implică suferință și pierderea demnității, cea interesată dorește să-și poată alege momentul și modalitățile morții, pentru a nu avea de îndurat aceste încercări. Dreptul englez nu consideră

⁶⁹ Lambert P., „*La Cour européenne des droits de l'homme - année 2002*”, J.T.D.E. 2003, pag.45.

sinuciderea drept infracțiune, însă boala petiționarei o împiedică să comită acest act fără ajutor. Or, articolele 1 și 2 ale Legii din 1961 cu privire la sinucidere consideră drept infracțiune faptul de a ajuta pe altcineva să se sinucidă. Diane Pretty dorește să poată obține asistența soțului său pentru a-și pune capăt zilelor, însă Directorul Procuraturii Publice, solicitat de ea să-și ia angajamentul că nu-l va urmări pe soțul său, refuză să primească cererea. Recursurile înaintate de petiționară nu au câștig de cauză.

În decembrie 2001, d-na Pretty înaltează Curții Europene a Drepturilor Omului o petiție în care invocă articolul 2 al Convenției. Ea pledează în sensul că este dreptul fiecărui individ să decidă dacă vrea să trăiască și că, drept corolar al dreptului la viață, dreptul de a muri este de asemenea garantat. În consecință, statul ar fi avut obligația pozitivă de a amenda dreptul intern în scopul de a i se permite să-și exercite această facultate. Bazându-se de altfel pe articolul 3, cea interesată afirmă că statul britanic nu numai că trebuie să se abțină să aplice el însuși tratamente inumane și dăgădante, ci trebuie să ia și măsuri pozitive pentru a feri persoanele care țin de jurisdicția sa de asemenea tratamente. În această privință, singura măsură care să o poată proteja pe petiționară a fost un angajament din partea Directorului Procuraturii Publice să nu-l urmărească pe dl. Pretty dacă o ajuta pe soția sa să se sinucidă. Petiționara mai afirmă și că articolul 8 recunoaște în mod explicit dreptul la autodeterminare, iar ea vede în refuzul Directorului da a-și lua angajamentul solicitat de ea și în lipsa unei dispoziții legale care să autorizeze sinuciderea asistată o atingere a dreptului său de a-și exprima convingerile, în sensul articolului 9. Prelevându-se, în fine, de articolul 14, ea susține că interdicția generală care lovește sinuciderea asistată aduce după sine o discriminare cu privire la persoanele care nu se pot sinucide fără un ajutor, de vreme ce indivizii valizi își pot exercita în mod legal dreptul de a muri.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin hotărârea din 29 aprilie 2002, reamintește că prima fază a articolelor 1 și 2 impune statului nu numai să se abțină de la a provoca moartea în mod intenționat și ilegal, dar și să ia măsurile necesare pentru protecția vieții persoanelor care țin de jurisdicția sa. Această obligație poate să implice de asemenea, în anumite circumstanțe bine definite, o obligație pozitivă pentru autorități de a lua preventiv măsuri de ordin practic pentru a-l proteja pe individul a cărui viață este amenințată de acțiunile criminale ale altcuiva.

În jurisprudența sa în materie, Curtea a pus accentul în mod constant pe obligația statului de a proteja viața. Ea nu este deci convinsă că „dreptul la viață” garantat de articolul 2 ar putea fi interpretat, fără distorsiuni de limbaj, că ar conferi un drept diametral opus, anume dreptul de a muri; cu atât mai mult nu poate crea un drept la autodeterminare în sensul că ar da fiecărui individ dreptul de a alege mai degrabă moartea decât viața. În consecință, nu este posibil de a deduce din articolul 2 un drept de muri, fie de mâna unui terț, fie cu asistența unei autorități publice. S-a decis cu unanimitate că nu a avut loc o violare a dispozițiilor articolului 2⁷⁰.

IV.7. GÜLEÇ c. TURCIA

În timpul unei manifestații ce a avut loc la Idil în 1991, Ahmed, fiul d-lui Hüsein Güleç, în vârstă de 15 ani a fost ucis de către forțele de ordine. În cadrul sistemului judiciar turc dl. Güleç nu obține tragerea la răspundere a vinovaților pe motiv că „este imposibil să fie întreprinsă o urmărire judiciară contra unor funcționari, dacă identitatea celor vinovați și statutul lor de funcționari nu se pot stabili”.

În 1993, tatăl celui ucis invocă articolul 2 al Convenției într-o petiție adresată Comisiei. Curtea analizează decesul fiului petiționarului și admite că utilizarea forței se poate justifica în spiritul paragrafului c) al articolului 2, însă trebuie să existe un echilibru între scop și mijloace. Jandarmii au utilizat o armă de mare putere deoarece se părea că nu dispuneau nici de bastoane, nici de scuturi, nici de tunuri cu apă, de gloanțe de cauciu sau de gaze lacrimogene. Față de niște acte de violență, în mod cert grave, forțele de ordine prezente la fața locului în număr insuficient, au făcut apel la întăriri.

În ceea ce privește eventuala prezență a unor teroriști înarmați în rândurile manifestaților, Curtea notează că Guvernul nu a sprijinit deloc această afirmație. În primul rând, nici un jandarm nu a fost rănit de o armă de foc, nici în locul unde a fost ucis fiul petiționarului, nici în altă parte pe locul unde a avut loc manifestația.

În concluzie, Curtea consideră că forța utilizată pentru a-i dispersa pe manifestați și care a provocat moartea lui Ahmet nu era absolut necesară, în înțelesul articolului 2.

⁷⁰ De Schutter O. „*L'aide au suicide devant la Cour européenne des droits de l'homme (a propos de l'arret Prettyt. Le Royaume Uni du 29 avril 2002)*”, R.T.D.H. 2003, pag.71-111.

În al doilea rând, Curtea studiază ancheta întreprinsă de autorități. Ea reamintește că articolul 2 cere explicit efectuarea unei forme de anchetă oficială eficace, atunci când recurgerea la forță a agenților statului a provocat moartea unei persoane.

Incidentele mortale sunt un fapt curent în sud-estul Turciei, din cauza lipsei de siguranță. Cu toate acestea, nici frecvența unor conflicte armate violente, nici numărul mare de victime nu au incidență asupra obligației de a recurge la o anchetă independentă asupra deceselor survenite cu ocazia unor înfruntări cu forțele de ordine sau, ca în cazul în speță, în cursul unei manifestații, oricât de ilegală ar fi aceasta.

În aceste condiții, Curtea a concluzionat că ancheta nu s-a desfășurat nici în mod aprofundat, nici de către niște organe independente, și în plus, fără participarea autorului plângerii.

În consecință, a avut loc o violare a articolului 2, din cauza folosirii disproporționate a forței, precum și din lipsa unei anchete aprofundate cu privire la circumstanțele decesului fiului petiționarului (unanimitate)⁷¹.

IV.8. KEENAN c. REGATUL UNIT

Reclamanta Susan Keenan este mama lui Mark Keenan, care la vârsta de 28 de ani, se sinucide prin spânzurare într-un penitenciar unde executa o pedeapsă privativă de libertate de 4 luni.

Mark Keenan suferea de mai mulți ani de tulburări psihice, având simptome de paranoia, violență și tendințe de auto-vătămare, cu un comportament uneori imprevizibil.

Pe parcursul privării de libertate, este consultat de medicii penitenciarului pentru afecțiuni psihice și tendințe sinucigașe și este internat de mai multe ori în spitalul unității. În urma unor abateri disciplinare, este sancționat de directorul închisorii cu izolare și carceră și întârzierea eliberării condiționate.

În ziua de 15 mai 1993, Mark Keenan este descoperit de doi gardieni spânzurat în celula sa. În cadrul procedurii de investigare a faptelor, juriul decide că moartea s-a

⁷¹ Sudre F., „*Droits de la Convention europeenne des droits de l'homme*”, J.C.P. 1999, Edition generale nr. 3, I, pag. 105.

datorat sinuciderii prin spânzurare.

Susan Keenan sesizează Curtea Europeană a Drepturilor Omului, invocând violarea articolului 2 („Dreptul la viață”), a articolului 3 („Interzicerea torturii”), și a articolului 13 („Dreptul la o cale de atac”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Curtea amintește că articolul 2 paragraful 1 fraza I din Convenție obligă statele nu numai să se abțină a lua intenționat și ilegal viața unei persoane, dar și să ia măsurile necesare pentru protejarea vieții persoanelor aflate sub jurisdicția sa.

Cu privire la deținuți, Curtea a avut mai multe ocazii pentru a statua că persoanele aflate în stare de privare de libertate se află într-o poziție vulnerabilă și că autoritățile au obligația de a le proteja. Revine statelor obligația să justifice orice vătămare suferită pe perioada detenției, această obligație fiind mult mai severă când o persoană deținută decedează. Trebuie observat că, în această cauză, dreptul intern aplicabil prevede o anchetă automată privind decesul unui deținut, iar jurisprudența națională statuează obligația autorităților penitenciare de a proteja persoanele private de libertate.

În lumina acestor considerente, Curtea examinează dacă autoritățile naționale au știut sau ar fi trebuit să știe că, în ceea ce îl privește pe Mark Keenan, există un risc real și iminent de sinucidere și dacă, așa fiind, au făcut tot ceea ce li se putea pretinde în mod rezonabil pentru prevenirea acestui risc.

Este acceptat de părți faptul că Mark Keenan era bolnav psihic, deși există o controversă asupra diagnosticului de schizofrenie, aspect relevant pentru existența unui risc de sinucidere ridicat și cunoscut. Curtea reține că nu există nici un diagnostic expres de schizofrenie pus de vreun medic psihiatru.

Cu toate acestea, Curtea observă că autoritățile penitenciare cunoșteau că deținutul suferă de o boală psihică cronică și că, după încarcerarea sa, a manifestat tendințe sinucigăse. Prin urmare, aceste autorități au cunoscut faptul că starea psihică a lui Mark Keenan presupunea existența unui risc potențial pentru viața sa. De asemenea, Curtea apreciază că riscul respectiv are în vedere nu numai sinuciderea intenționată, ci și sinuciderea neintenționată ca urmare a încercării de a manipula autoritățile penitenciare. Starea mintală a deținutului era de asemenea natură încât amenințările acestuia erau reale și trebuia ca ele să fie luate în serios. Totuși, caracterul iminent al riscului a variat,

comportamentul deținutului având perioade aparent normale. Nu se poate concluziona că a existat un risc iminent pe perioada detenției, dar schimbările stării acestuia cereau supravegerea lui atentă, în vederea unei posibile agravări subite a stării de sănătate.

Se pune întrebarea dacă autoritățile penitenciare au luat toate măsurile care li se puteau în mod rezonabil pretinde, în raport cu natura riscului ridicat de Mark Keenan.

Curtea amintește că, la introducerea în penitenciar și pe parcursul deținerii, Mark Keenan a fost, de mai multe ori, internat în spitalul penitenciarului și consultat de medicii acestuia. Curtea apreciază că, pe ansamblu, autoritățile penitenciare au avut o reacție rezonabilă la comportamentul deținutului. Nu a existat nici un motiv, în ziua sinuciderii, care să alerteze autoritățile asupra deteriorării stării psihice a lui Mark Keenan care făcea posibilă o încercare de sinucidere. În aceste circumstanțe, nu pare că administrația a omis luarea vreunei măsuri pe care în mod rezonabil trebuia să o ia.

Sunt speculative susținerile reclamantei, în sensul că aplicarea sancțiunii disciplinare a izolării carcerale și absența specializării în psihiatrie a unui medic din penitenciar au mărit riscul sinuciderii fiului său.

Pentru aceste motive, Curtea concluzionează că nu a existat o violare a articolului 2 din Convenție⁷².

⁷² Vincent Berger, „*Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*”, Ediția a 3-a, 2001, I.R.D.O., pag.26.

Concluzii

La nivel mondial, cel mai perfecționat și sofisticat sistem de protecție a drepturilor omului este considerat a fi mecanismul european. Bazele sale au fost puse de Consiliul European la 5 mai 1948. În viziunea membrilor acestui organ, respectarea drepturilor omului era considerată a fi singura modalitate de a stabili o mai mare unitate între membrii săi, pentru protecția și realizarea idealurilor și principiilor care formează patrimoniul lor spiritual comun și pentru facilitarea programelor economice și sociale⁷³.

Importanța Curții Europene a Drepturilor Omului față de Convenția Europeană a Drepturilor Omului rezidă în faptul că jurisprudența acesteia este cea care asigură interpretarea și efectul deplin al Convenției. Curtea dă o interpretare teleologică și în același timp evolutivă a Convenției văzută ca „un instrument viu”, care trebuie interpretată în lumina condițiilor actuale.

În materia dreptului la viață, Curtea a fost confruntată cu un număr destul de variat de cazuri, deși nu tot atât de numeroase ca cele referitoare la alte drepturi și libertăți consacrate prin Convenție. Interesant este faptul că atunci când a trebuit să dea răspuns problemelor ce țineau de dreptul la viață al fătului sau de dreptul la eutanasiere, Curtea a ales să intervină în temeiul altor articole, cum ar fi articolul 8 privind dreptul la respectarea vieții private și de familie. Din acest motiv Curtea a respectat un element important în asigurarea dreptului la viață, în înțelesul său clasic.

În ceea ce privește dreptul la viață, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat o serie de hotărâri foarte importante pentru garantarea dreptului la viață, în cele mai importante ipoteze. Interpretarea evolutivă și de natură să completeze textul Convenției Europene a Drepturilor Omului, a stat la baza hotărârii care stabilea existența unor obligații pozitive ale statelor atunci când este vorba despre protejarea vieții, mai ales atunci când un individ este vulnerabil în fața actelor criminale ale altora⁷⁴.

O altă serie foarte importantă de hotărâri au fost cele care condamnau statele

⁷³ Bianca Selejan, „Protecția europeană a drepturilor omului”, Editura All Beck, București, 2004, pag. 38.

⁷⁴ CEDO - Paul și Andrey Edwards c. Regatul Unit 2002, în Bianca Selejan Guțan, Horațiu Alexandru Rusu, „Jurisprudența CEDO”, Editura Hamangiu, 2006, pag. 97.

pentru încălcarea dreptului la viață atunci când nu efectuează anchete efective în cazul dispariției unor persoane sau a morții suspecte⁷⁵.

O jurisprudență bogată există și în ceea ce privește frontierele vieții, deși aceasta nu aduce elemente revoluționare, ci poate fi chiar criticată pentru prea multa precauție.

În ceea ce privește eutanasia, Curtea Europeană a refuzat, într-o hotărâre recentă să admită ca o componentă a dreptului la viață, dreptul de a muri⁷⁶. În această cauză ea a stabilit că soluția nu trebuie să fie dată pe cale pretoriană, ci pe cale politică. Remarca subliniază limitele judecătorești și inadmisibilitatea evitării responsabilității de către politicieni, care nu intervin pentru a tranșa într-o manieră cât mai clară, probleme atât de delicate și de actuale. În același timp, se poate specula că această Curte și-a stabilit singură limitele intervenției sale.

Foarte interesantă este ultima evoluție în jurisprudența Curții, care deși reușește în unele cazuri să constate o violare a dreptului la viață, adoptă ceea ce s-a numit o interpretare a articolului 3 în lumina articolului 2. Această jurisprudență subliniază dificultatea încadrării precise a anumitor încălcări ale drepturilor omului, care, în funcție de circumstanțe, pot fi încadrate ca o încălcare a dreptului la viață sau ca un tratament inuman și degradant. Aceasta s-a întâmplat în faimoasa hotărâre *Ocalanc - Turciei* 2003⁷⁷.

Toate aceste hotărâri prezintă interes atât sub aspectul soluționării finale, cât și sub aspectul părerilor separate ale judecătorilor sau al numărului de voturi cu care au fost adoptate. Datorită modalităților de interpretare a Convenției există întotdeauna posibilitatea ca jurisprudența CEDO să se schimbe și să se aducă elemente inovatoare, de care statele părți trebuie să țină seama. Acest lucru exploatează poate cel mai bine succesul mecanismului european de protecție a drepturilor omului.

⁷⁵CEDO - *Timutas Cicek și Akdeniz. c. Turciei* 2000-2001, idem, pag. 136.

⁷⁶CEDO - *Pretty. c. Regatul Unit* 2002, idem, pag. 218.

⁷⁷Bianca Selejan, „*Protecția europeană a drepturilor omului*”, Editura All Beck, București, 2004, pag. 86.

Bibliografie

Cărți și articole de specialitate

- ***, Ghidul Convenției Europene a Drepturilor Omului
- APADAOR-CH, „Manualul drepturilor omului”, București, 2008
- Bîrsan, Corneliu, „Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole”, vol. I, vol. II, editura CH. BECK, 2005
- Bogdan, D, Selegean, M., „Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența CEDO”, editura All Beck
- Chiriță, R, „Dreptul constituțional la viață și dreptul penal”, în Studii Universitatis Babeș Bolyai, nr. 2/2001
- Cloșcă și Ion Suceavă, „Tratat de drepturile omului”, Editura Europa Nova, 1995
- Drăganu, T, „Declarațiile de drepturi ale omului și repercursiunile lor în dreptul internațional public”, Editura Lumina Lex, București, 1998
- Duculescu, V, „Protecția juridică a drepturilor omului”, Editura Lumina Lex
- Gomien, Donna, „Ghid al Convenției Europene a Drepturilor Omului”, Biroul de informare al Consiliului Europei în Republica Moldova, 2006
- Hecser, L, „Eutanasia –reflecții medicale și socio-juridice”, în Revista Dreptul nr. 11/2001.
- Micu, „Garantarea drepturilor omului în practica CEDO și în Constituția României”, Editura All Beck, București, 1998, pag. 34.
- Micu, D, „Garantarea drepturilor omului în practica CEDO și în Constituția României”, Editura All Beck, București, 1998
- Micu, Doina, „Garantarea drepturilor omului”, All Beck, 1998
- Moraru, I, „Drept constituțional și instituții politice”, Ediția IX, Editura "Lumina Lex", București, 2001
- Moraru, M. Constantinescu, Simina Tănăsescu, Gh. Iancu, „Interpretarea Constituției”, Editura Lumina Lex, București, 2008
- Petraru, R, A, „Protecția drepturilor fundamentale în jurisprudența CEDO”, editura Lumen, 2010

- Predescu, „Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și implicațiile ei în dreptul penal român”
- Selejan-Guțan, Bianca, „Protecția europeană a drepturilor omului”, CH-BECK, București, 2008
- Sudre, Frederic, „Drept European și internațional al drepturilor omului”, Polirom, 2006

Jurisprudența CEDO:

- Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului, Polirom, 2000
- Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului, Polirom, 2000
- Cazurile României la Curtea Europeană a drepturilor Omului. Selecțiuni 2005-2006, Biroul de informare al Consiliului Europei la București
- Cazurile României la Curtea Europeană a drepturilor Omului. Selecțiuni 2004-2005, Biroul de informare al Consiliului Europei la București
- Jurisprudența instituțiilor internaționale de drept în problematica refugiaților, Chișinău, 2000
- <http://eur-lex.europa.eu/ro/index.htm>
- http://www.scj.ro/decizii_strasbourg.asp
- http://www.coe.int/t/e/human_rights/awareness/7._special_projects/1_Case_Law.asp#TopOfPage - jurisprudența CEDO în diverse limbi
- http://www.echr.coe.int/echr/Homepage_EN
- <http://www.ccr.ro/cedo/indexalfabetic.html> - Jurisprudența Curții Constituționale a României și Convenția Europeană a Drepturilor omului

